

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT

ZAKLJUČNA PROJEKTNA NALOGA

KARMEN MATKOVIČ

KOPER, 2012

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT

Zaključna projektna naloga

**SIVA EKONOMIJA KOT IZHOD IZ
BREZPOSELNOSTI V OBALNO-KRAŠKI REGIJI**

Karmen Matkovič

Koper, 2012

Mentor: doc. dr. Bojan Nastav

POVZETEK

Zaključna projektna naloga preverja, v kolikšni meri se brezposelni ukvarjajo s sivo ekonomijo. Poleg brezposelnih so predstavljeni še drugi akterji v sivi ekonomiji, zakaj se z njo sploh ukvarjajo, kako so pri tem plačani, kakšna je njihova izobrazba, v katerih dejavnostih je največ sive ekonomije in kako porabijo denar, ki ga zaslužijo v sivi ekonomiji. Podatki, pridobljeni z metodo anketiranja, nakazujejo, da se kar 42,1 % brezposelnih ukvarja s sivo ekonomijo. Siva ekonomija je torej velikokrat izhod iz brezposelnosti.

Ključne besede: siva ekonomija, brezposelnost, ZRSZ, Obalno-kraška regija, BDP.

SUMMARY

The final project work examined how many of the unemployed are employed in the shadow economy. In addition to the unemployed are also introduced the other individuals participating in the shadow economy, why are they even involved in it, how they are paid for it, what is their education, in which activities we can mostly find the shadow economy and how they spend the money that they earn in the shadow economy. These data acquired by the method of survey, indicate that 42.1 % of unemployed are employed in the shadow economy. The shadow economy is often a way out of unemployment.

Key words: shadow economy, unemployment, Service of Slovenia Employment, Coastal-Karst region, GDP.

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem svojemu mentorju, doc. dr. Bojanu Nastavu, za dostopnost, koristne nasvete in usmerjanje pri pisanju zaključne projektne naloge.

VSEBINA

1	Uvod.....	1
1.1	Oprelitev obravnavanega problema in teoretičnih izhodišč	1
1.2	Namen in cilji zaključne projektne naloge	2
1.3	Predvidene metode za doseganje ciljev	2
1.4	Predpostavke in omejitve.....	3
2	Brezposelnost	4
2.1	Oprelitev brezposelnosti	4
2.2	Vrste brezposelnosti	5
2.3	Vzroki in posledice brezposelnosti.....	6
2.4	Ukrepi za zmanjševanje brezposelnosti.....	9
2.5	Mladi in brezposelnost.....	10
2.5.1	Vzroki za brezposelnost mladih	10
2.5.2	Število in starost mladih brezposelnih diplomantov	11
2.5.3	Ukrepi za zmanjševanje brezposelnosti mladih	12
2.6	Izobrazba kot (ne)zagotovilo za vstop na trg dela	13
3	Siva ekonomija.....	14
3.1	Oprelitev sive ekonomije	14
3.2	Metode merjenja sive ekonomije.....	15
3.3	Obseg sive ekonomije.....	16
3.4	Vzroki in posledice sive ekonomije.....	17
3.5	Udeleženci sive ekonomije.....	19
3.6	Predlogi za zmanjšanje sive ekonomije	20
3.6.1	Nadzor državnih organov	21
3.6.2	Proti sivi ekonomiji z davčnimi blagajnami.....	21
3.7	Kaj o brezposelnosti in sivi ekonomiji pravi teorija?	22
4	Brezposelnost v Obalno-kraški regiji	24
4.1	Starejši in trg dela v Obalno-kraški regiji.....	24
4.2	Stopnja dolgotrajno brezposelnih v Obalno-kraški regiji.....	26
4.3	Brezposelnost mladih v Obalno-kraški regiji	27
4.4	Značilnosti brezposelnosti v Obalno-kraški regiji.....	27
4.5	Brezposelnost po stopnji izobrazbe in po spolu v Obalno-kraški regiji	28
5	Raziskava sive ekonomije v Obalno-kraški regiji	30
5.1	Prikaz in analiza odgovorov na anketo	30
5.2	Ugotovitve in predlogi	39
6	Sklep	42
	Literatura in viri.....	43
	Priloge.....	47

SLIKE

Slika 1: Brezposelnost po osamosvojitvi Slovenije	4
Slika 2: Registrirana in anketna brezposelnost	5
Slika 3: Stopnja izobrazbe registrirano brezposelnih v Obalno-kraški regiji (december 2011)	29
Slika 4: Kupovanje brez računa	33
Slika 5: Delo na črno	33
Slika 6: Plačilo za delo na črno	36
Slika 7: Uradna ali siva ekonomija	38

PREGLEDNICE

Preglednica 1: Trajanje brezposelnosti mladih od 15 do 24 let.....	12
Preglednica 2: Kategorizacija sive ekonomije.....	15
Preglednica 3: Delež sive ekonomije v BDP v Sloveniji.....	16
Preglednica 4: Registrirana brezposelnost starejših v Obalno-kraški regiji in v Sloveniji.....	26
Preglednica 5: Starost anketirancev.....	30
Preglednica 6: Stopnja izobrazbe udeležencev anket.....	31
Preglednica 7: Občina bivanja udeležencev.....	32
Preglednica 8: Stanje zaposlenosti udeležencev anket.....	32
Preglednica 9: Dejavnosti dela na črno.....	35
Preglednica 10: Razlogi za delo na črno.....	37
Preglednica 11: Povprečen mesečni zaslužek udeležencev v sivi ekonomiji.....	39

KRAJŠAVE

BDP	Bruto domači proizvod
CIPS	Center za informiranje in poklicno svetovanje
DURS	Davčna uprava Republike Slovenije
Eurostat	Evropski statistični urad
GZS	Gospodarska zbornica Slovenije
ILO	Mednarodna organizacija za delo
MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
UMAR	Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj
ZRSZ	Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje

1 UVOD

1.1 Opredelitev obravnavanega problema in teoretičnih izhodišč

V zaključni projektni nalogi sta predstavljena dva problema, in sicer brezposelnost in siva ekonomija v Obalno-kraški regiji.

Strukturno jedro brezposelnih sestavljajo: mladi, starejši, ženske, osebe brez strokovne izobrazbe, vse bolj pa tudi osebe z visoko izobrazbo in dolgotrajno brezposelne osebe (Lukič 2008). Da je težava brezposelnosti v Sloveniji resna, nam povedo številke registrirano brezposelnih. Tako je bilo leta 2008 (na dan 31. 12.) registrirano brezposelnih 66.239, konec januarja leta 2012 pa se je število povečalo že na 115.965 (ZRSZ 2012a). Iz teh podatkov lahko torej vidimo, da se je število brezposelnih stopnjevalo z nastankom gospodarske krize in se še vedno stopnjuje.

O sivi ekonomiji govorimo, ko imamo proizvod, ki je sicer legalen, ampak je namenoma prikrit oblastem. Siva ekonomija je prikrita zaradi denarnih razlogov, nespoštovanja predpisov, delovne zakonodaje ipd. (Nastav 2009a).

Ker je siva ekonomija prikrita dejavnost, je težko oceniti točen odstotek prebivalstva, ki se z njo ukvarja. Kljub temu pa se ocenjuje, da siva ekonomija v Sloveniji predstavlja 24,1 % bruto domačega proizvoda (BDP) (Schneider 2011).

S sivo ekonomijo se v Sloveniji ukvarja veliko ljudi, ne glede na spol, starost in izobrazbo. Obstaja torej verjetnost, da se bodo z njo začeli ukvarjati tudi odpuščeni delavci. Zdaj v sivi ekonomiji delajo predvsem zaposleni v popoldanskem času in ob koncih tedna ter drugi, ki niso registrirani kot brezposelne osebe (Nastav 2009a).

Živimo v času, ko je zaradi težkih razmer na trgu dela iz meseca v mesec več brezposelnih. Vse več podjetij se zapira, zaposleni pa končajo na zavodu za zaposlovanje. Nekateri si uspejo najti novo zaposlitev, večina pa jih ostane brezposelnih. Drugi se odločijo za delo v sivi ekonomiji, saj je to edina zaposlitev, ki so jo našli. Na drugi strani pa imamo zaposlene, ki občasno opravljajo razna dela v sivi ekonomiji, da bi pridobili dodaten zaslužek. Siva ekonomija lahko torej v takšni luči in po takem razmišljanju predstavlja tudi odziv ljudi na lastno brezposelnost.

1.2 Namen in cilji zaključne projektne naloge

Namen zaključne projektne naloge je predstaviti stanje brezposelnosti v Obalno-kraški regiji in ugotoviti, ali se brezposelni ukvarjajo s sivo ekonomijo kot odgovor na brezposelnost.

Cilji zaključne projektne naloge so:

- analizirati vire in literaturo o brezposelnosti in sivi ekonomiji,
- analizirati podatke o brezposelnosti v Obalno-kraški regiji, pridobljene na ZRSZ,
- zbrati podatke, pridobljene iz anket o tem, kdo se ukvarja s sivo ekonomijo,
- analizirati podatke in predstaviti anketne rezultate,
- oblikovati predloge za zmanjšanje brezposelnosti in sive ekonomije.

1.3 Predvidene metode za doseganje ciljev

Zaključna projektna naloga je sestavljena iz teoretičnega in empiričnega dela.

V teoretičnem delu smo prebrali ter analizirali vire in literaturo o brezposelnosti in sivi ekonomiji. Uporabljali smo slovensko in tujo literaturo, elektronske vire in članke v strokovnih revijah. Zapisali smo teoretična izhodišča.

Empirični del pa je razdeljen na dva dela. Prvi del je vezan na brezposelnost v Obalno-kraški regiji. V tem delu smo analizirali podatke iz tabel za zadnjih deset let, pridobljene na ZRSZ. V drugem delu pa smo analizirali podatke iz anket. Ankete smo razposlali po elektronski pošti, anketirali pa smo tudi osebno. Za slednjo obliko anketiranja smo se odločili, da bi lažje pridobili starejše in brezposelne. Anketirali smo 103 ljudi, in sicer prebivalce v Obalno-kraški regiji. Ker je Koper največja občina v Obalno-kraški regiji, smo anketirali 81 občanov Mestne občine Koper. Ostalih 22 anket je iz drugih občin, kot so: Izola, Piran in Kozina. Anketiranci so obeh spolov, v starosti od 19 do 72 let. V anketi smo postavili vprašanja v zvezi z brezposelnostjo in s sivo ekonomijo. Na ta način smo poizkušali ugotoviti, koliko prebivalcev je brezposelnih in ali delajo v sivi ekonomiji. Poleg tega pa nas je zanimalo, ali delajo v sivi ekonomiji, ker so brezposelni ali zaradi drugih razlogov in kakšni so ti razlogi. Na koncu smo poizkušali ugotoviti, za koliko bi se zmanjšala registrirana brezposelnost, če ne bi upoštevali tistih, ki so prijavljeni na ZRSZ in delajo v sivi ekonomiji. Za grafične prikaze smo si pomagali z računalniškim programom Microsoft Excel.

1.4 Predpostavke in omejitve

Glede na stanje na trgu dela predpostavljamo, da bo vse več brezposelnih in bo naraščalo število ljudi, ki se bodo ukvarjali s sivo ekonomijo. Nekateri zato, da bi se izognili brezposelnosti, drugi, da bi izkoriščali socialno pomoč, delodajalci pa bi se radi izognili plačevanju davkov in prispevkov ...

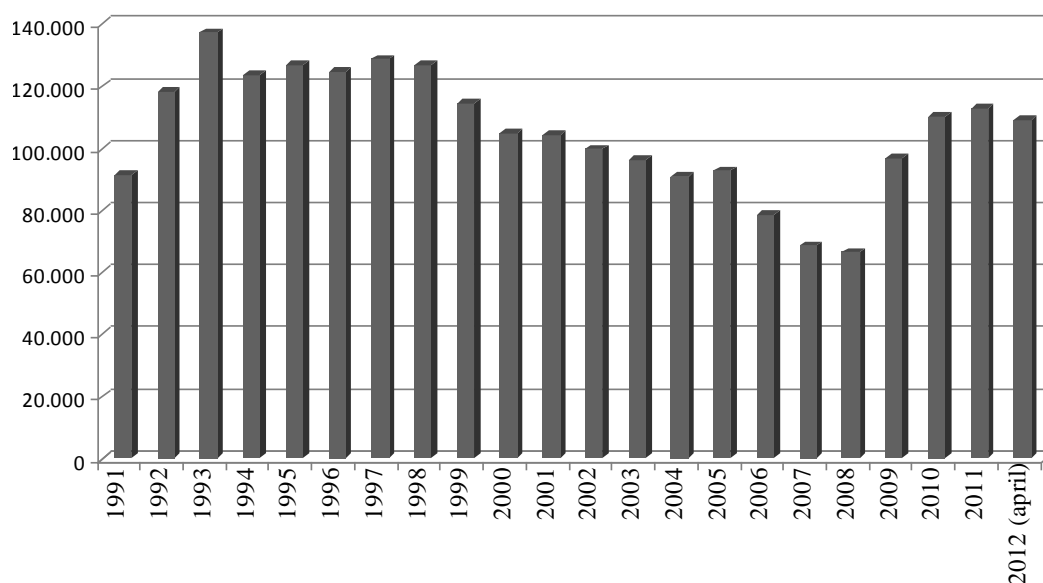
Anketirali smo predvsem prebivalce Mestne občine Koper. Nekaj anket smo izpeljali tudi v drugih občinah, kot so: Izola, Piran in Kozina. Predpostavljali smo, da bodo prebivalci teh občin dobro predstavljali celotno Obalno-kraško regijo in bodo navedli resnične podatke.

Temeljno omejitev predstavlja izbor populacije. Ker smo v zaključni projektni nalogi izbrali Obalno-Kraško regijo, smo anketirali samo njene prebivalce. Posebej smo anketirali prebivalce Mestne občine Koper, brez manjših vasi.

Druga omejitev je anketiranje. Najti smo morali ljudi, ki bi prostovoljno želeli sodelovati v anketi, poleg tega pa so morali biti navedeni podatki resnični.

2 BREZPOSELNOST

Brezposelnost je najresnejša težava, s katero se sooča EU (Modigliani idr. 1999). Tudi v Sloveniji smo se in se še vedno soočamo s to problematiko. Največ brezposelnih smo imeli malo po tem, ko se je Slovenija osamosvojila, natančneje leta 1993. Takrat je veliko ljudi ostalo brez dela. Število brezposelnih se je po tem letu postopoma zmanjševalo, včasih se je tudi nekoliko povečalo, vendar to ni predstavljalo nekih drastičnih sprememb. Tako je bilo vse do leta 2008. Leta 2009 smo imeli zaradi gospodarske krize spet povečano število brezposelnih, ki se je iz leta v leto večalo. Sicer smo imeli marca in aprila leta 2012 nižje število registrirano brezposelnih. Število registrirano brezposelnih na ZRSZ je prikazano na spodnjem grafu.

Slika 1: Brezposelnost po osamosvojitvi Slovenije

Vir: ZRSZ 2012a

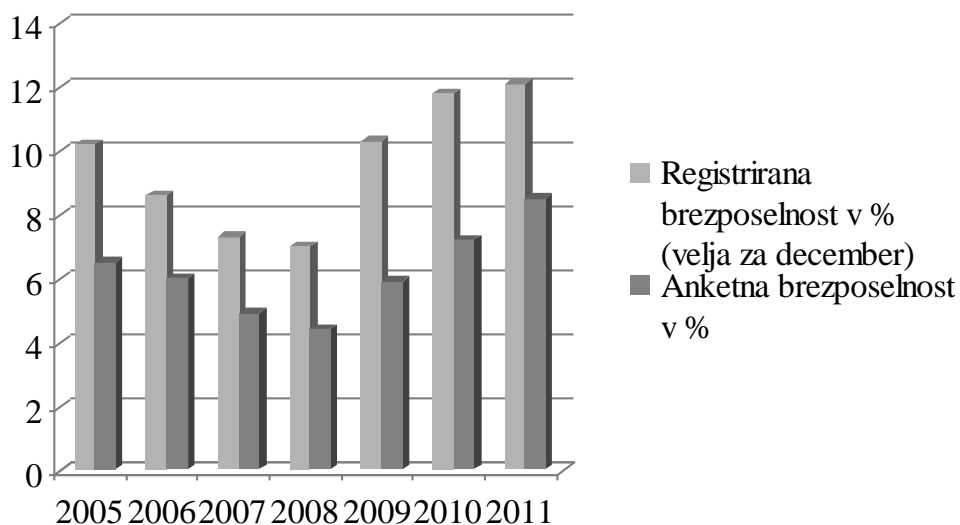
2.1 Opredelitev brezposelnosti

Brezposelne ločimo na registrirano brezposelne in anketno brezposelne. Registrirano brezposelni so tisti, ki so prijavljeni v evidenco brezposelnih na ZRSZ (Lukič 2008). Poleg tega morajo ustrezati vsem merilom brezposelnosti, ki jih je določil ZRSZ. Tudi ta vir ima prednosti in slabosti. Največja prednost je dostopnost in točnost podatkov, največjo pomanjkljivost pa predstavljajo merila, ki so postavljena za Slovenijo, saj ne omogočajo mednarodne primerjave z drugimi državami (Svetin 2004).

Anketo o brezposelnosti izvaja SURS. Anketa se izvaja skladno s priporočili in z navodili Mednarodne organizacije za delo ILO in evropskega statističnega urada Eurostat. Anketa ima

prednosti in slabosti. Največja prednost ankete je mednarodna primerljivost podatkov. Njeno največjo slabost pa predstavlja vzorec, na katerem temelji anketa, saj včasih ne dovoljuje razčlenitve podatkov (Svetin 2004).

Anketno brezposelne osebe pa so tiste, ki izpolnjujejo naslednje pogoje: v tednu pred anketiranjem niso opravile niti ene ure dela za plačilo in niso zaposlene ali samozaposlene, so v zadnjih štirih tednih pred anketiranjem aktivno iskale zaposlitev in so prijavljene sprejeti delo takoj ali v roku dveh tednov od dneva anketiranja (Lukič 2008). Na spodnjem grafu lahko vidimo, da je anketna brezposelnost vedno nižja od registrirane brezposelnosti.

Slika 2: Registrirana in anketna brezposelnost

Vir: SURS 2012b, UMAR 2011 in ZRSZ 2012b

2.2 Vrste brezposelnosti

Brezposelnost delimo na: strukturno, ciklično, frikcijsko, prostovoljno in prikrito (latentno) (Šifrar 2008).

Strukturna brezposelnost nastopi zaradi neuskrajene strukture ponudbe in povpraševanja po delu. Običajno pride do neuskrajnosti zato, ker imamo potrebo po delavcih v enem kraju, ponudbo delovne sile pa v drugem. Poleg tega pa tudi zaradi razlike med iskano in usposobljeno delovno silo (Čargo 2010).

Ciklična brezposelnost je posledica gibanj v gospodarstvu, kjer se pojavljajo obdobja razcveta in recesije (Dekleva, Rapuš Pavel in Zorc Maver 2007). Ko nastopi recesija, se zmanjšuje obseg proizvodnje, kar ima za posledico odpuščanje delovne sile (Čargo 2010).

Frikcijska brezposelnost je na trgu dela neizogibna. Do nje pride zaradi nenehnih menjav zaposlitev prebivalstva zaradi: selitve prebivalstva, začasne brezposelnosti mladih, menjave zaposlitve iz različnih razlogov itd. Pri taki vrsti brezposelnosti je značilno, da je brezposelnost začasna, kratkotrajna in lahko traja od enega dneva do nekaj mesecev. Frikcijska brezposelnost ni vezana na gospodarstvo, ampak na prostovoljne odločitve ljudi, zato spada v prostovoljno brezposelnost (Čargo 2010).

Prostovoljna brezposelnost nastopi, ker posamezniki izberejo brezposelnost zaradi prenizkega osebnega dohodka (Dekleva, Rapuš Pavel in Zorc Maver 2007). To se zgodi, ko posamezniki niso pripravljeni sprejeti dela za nižjo plačo, se niso pripravljeni preseliti v kraj, kjer so na voljo prosta delovna mesta, ali se niso pripravljeni prekvalificirati (Šifrar 2008).

Za prikrito (latentno) brezposelnost je značilno, da zaposleni imajo zaposlitev, vendar nič ne prispevajo k BDP. Tudi če bi jih odpustili, bi dosegli enak BDP kot pred tem. Težko je oceniti, kdo so tisti zaposleni, ki na delovnih mestih ne delajo nič. Seštevek vseh nedelovnih ur in preračun ur na število zaposlenih razkrije število prikrito zaposlenih. To vrsto brezposelnosti lahko ugotavljamo samo z ocenami (Šifrar 2008).

2.3 Vzroki in posledice brezposelnosti

Brezposelnost nastane zaradi treh bistvenih razlogov. To so: prevelika ponudba na trgu dela, premajhno povpraševanje po delovni sili ali neustrezno delovanje na trgu dela (Čargo 2010).

Poleg zgornjih razlogov poznamo še: pomanjkanje delovnih izkušenj, neustrezno izobrazbeno strukturo na trgu dela, spremembo družbenoekonomskega sistema in problem prikrite brezposelnosti, izgubo trgov in podaljševanje delovne dobe starejšim. Pomanjkanje delovnih izkušenj in izobrazbena struktura na trgu dela sta tudi vzroka za brezposelnost mladih.

Vzroki brezposelnosti

Sprememba družbenoekonomskega sistema: prejšnji gospodarski sistem je poudarjal polno zaposlenost in majhne razlike v plačah. Odkrito brezposelnost je spreminjal v prikrito: bilo je vse več delavcev z zaposlitvijo, a brez dela. Ko smo vstopili v tržno gospodarstvo, se je zmanjšala zaposlitvena varnost. Država je dopustila opuščanje iz operativnih razlogov. Na takšen način smo dobili ogromno brezposelnih. Narodno gospodarstvo vidi opuščanje in brezposelnost kot »nujno zlo« (Šifrar 2008).

Izguba trgov: postopna izguba jugoslovanskega in delno vzhodnih trgov ter recesija zahodnih trgov sta vplivala na padec povpraševanja in nato tudi na padec proizvodnje. Vse to je povečalo število brezposelnih. Taka brezposelnost se kaže kot presežek ponudbe delovne sile

nad povpraševanjem po delovnih mestih. Ob osamosvojitvi Slovenije leta 1991 je slovenski trg postal premajhen, s tem je upadlo tudi povpraševanje po slovenskih proizvodih. Število registrirano brezposelnih se je iz leta 1989, ko je bilo 28.000 brezposelnih, povečalo na 130.000 brezposelnih leta 1993. Socialne razlike med ljudmi so bile vse večje (Šifrar 2008).

Neustrezna izobrazbena struktura v gospodarstvu: tukaj imamo problem ponudbe in povpraševanja na trgu dela. Imamo premajhno ponudbo določenih poklicev in preveliko povpraševanje po njih. Mladi se velikokrat odločijo za nadaljevanje študija, ker si mislijo, da bodo tako lažje našli boljšo zaposlitev, ali pa tudi, ker imajo zato kar nekaj prednosti, kot so: brezplačni študij, subvencionirana študentska prehrana, študentsko delo in Zoisove štipendije. Posledica tega pa je, da imamo preveč izobraženih ljudi, ki ne najdejo zaposlitve, ker imamo večje povpraševanje po delavcih brez poklica oz. delavcih z nižjo stopnjo izobrazbe (Šifrar 2008).

Neustrezna izobrazbena struktura v gospodarstvu je tudi eden od glavnih razlogov, zakaj je zaposlitev mladih tako nizka. Povečuje se število iskalcev zaposlitve s terciarno izobrazbo, ki zajema visokošolsko strokovno, univerzitetno dodiplomsko in podiplomsko izobraževanje. Sicer se veča tudi povpraševanje po takih kadrih, ampak ne dovolj, da bi zaposlili vse iskalce zaposlitve s terciarno izobrazbo (Šifrar 2008).

Pomanjkanje delovnih izkušenj: delodajalci ocenjujejo, da so delovne izkušnje po pomembnosti drugi pogoj, takoj za izobrazbo. Mlade vidijo kot delovno silo brez delovnih izkušenj. Ker velikokrat nimajo delovne zgodovine, delodajalci ne morejo razbrati določenih lastnosti o posamezniku. Ker ne morejo oceniti njihovih delovnih navad in kvalitet, jim ti predstavljajo tveganje, zato jim velikokrat ponujajo začasno zaposlitev (Šifrar 2008).

Podaljševanje delovne dobe starejših: večkrat se zgodi, da posamezniki, ki že izpolnjujejo pogoje za upokožitev, ostajajo na trgu dela. Za to imamo lahko več razlogov. Nekateri imajo nizko pokojnino, nekaterim je bilo delo všeč ... Zato imamo upokožence, ki se upokojujejo pri višji starosti in v tem času zasedajo delovna mesta, ki bi jih lahko zasedali mladi. Sčasoma bi se lahko vsaj malo zmanjšalo število brezposelnih (Šifrar 2008).

Posledice brezposelnosti

Posledic brezposelnosti je več. Tukaj bomo opisali samo tiste, ki se nam zdijo najpomembnejše. To so: socialna izključenost, psihološki vidik, ekonomska izključenost, stanovanjska problematika in kulturni vidik.

Socialna izključenost: o socialni izključenosti govorimo, ko se v življenju posameznika pojavi izolacija in občutek nemoči v vsakdanjem življenju. Posameznik ne sodeluje več pri posameznih družbenih skupinah in niti ne soodloča pri družbenih vprašanjih (Šifrar 2008).

Psihološki vidik: posamezniki doživljajo psihološki efekt brezposelnosti na podoben način. Najprej se pojavi šok, ki osebo paralizira, nato se začne zavedati, da je brezposelna, zato ji upade morala. V naslednji točki poizkuša zmanjšati resnost situacije in stanje zanika. Pri tem je najpomembnejša posameznikova sprijaznitev s tem, da pretekli dosežki niso več kriteriji za zadovoljstvo v sedanosti. Treba je sprejeti nova merila. Velikokrat se na tej točki zmanjša želja po zaposlitvi, saj posameznik spozna, da ne more vplivati na svet. Vse te točke so odvisne tudi od trajanja brezposelnosti. Lahko trajajo več ali manj. Velikokrat so boljše službe ponujene tistim, ki so bili manj časa brezposelni. To seveda še dodatno zmanjšuje voljo dolgotrajno brezposelnih. Velikokrat je brezposelnost tudi razlog za družinske problematike, razdora družin, depresijo, včasih posamezniki posežejo po drogi in alkoholu (Šifrar 2008).

Ekonomska izključenost: vsebuje revščino in odvisnost od državnih pomoči. Sem spadajo tudi omejeni dostop do dobrin in zaposlitve ter višina dohodka. Za revščino obstaja veliko razlogov, eden izmed katerih je tudi brezposelnost. Najpogostejše merilo za revščino je dohodek. Med revne se uvršča posameznika ali družino, katerih dohodek je pod minimumom, določenim za preživetje (Šifrar 2008).

Stanovanjska problematika: mladi velikokrat ostanejo več časa pri starših, ker nimajo finančnih možnosti za pridobitev stanovanja. Finančne institucije večinoma zahtevajo garancijo za odobritev kredita. To je služba za nedoločen čas, ki v današnjem času predstavlja veliko težavo, še posebej pri mladi delovni sili. Srečujemo se z nezaposlenostjo, zaposlitvami za določen čas ... Velikokrat mladim ne preostane drugega kot minimalna državna pomoč in bivanje pri starših. Večina mladih si želi živeti s svojim partnerjem v svojem stanovanju, hkrati pa se zaveda, da bodo po vsej verjetnosti živeli s svojimi ali partnerjevimi starši. Starševska pomoč ni samo finančna, ampak tudi čustvena in družinska. Nekateri mladi ostanejo pri starših prav tako zaradi subjektivnih razlogov, kot so: udobno in cenovno ugodnejše življenje, razumevanje med starši in otroki ter materialna in čustvena varnost. V takem primeru lahko govorimo o psihološki odvisnosti od staršev (Šifrar 2008).

Kulturni vidik: pod kulturni vidik lahko razumemo zasmehovanje nekaterih članov družbe. Nekateri vidijo tujce kot delovno silo, ki našim delavcem jemlje delovna mesta. Rezultati Evropske komisije pa kažejo, da je takšen strah odveč, saj ima mobilnost tujih delavcev pozitiven vpliv (Šifrar 2008).

Po svetu so opravili veliko študij glede vpliva etničnega in emigrantskega družinskega ozadja na zaposlovanje mladih. Otroci staršev, ki so bili rojeni izven Slovenije, so manj vključeni v stalne ali začasne zaposlitve, poleg tega so vključeni tudi v manj zahtevno izobraževanje kot otroci staršev, ki so bili rojeni v Sloveniji. Zanje je značilno, da se velikokrat vključujejo v sivo ekonomijo, kar jih dela še bolj ranljive, saj nikoli ne vedo, kdaj se bo ta ilegalnost odkrila. Poleg tega so tudi slabše plačani in izkoriščeni (Šifrar 2008).

2.4 Ukrepi za zmanjševanje brezposelnosti

Eden od pomembnih ukrepov za zmanjševanje brezposelnosti je aktivna politika zaposlovanja. Programi, ki jih vsebuje, so: usposabljanje in izobraževanje, zaposlovanje ter samozaposlovanje. Usposabljanje in izobraževanje omogočata posameznikom, da pridobijo izobrazbo ter znanje in veščine za opravljanje določenega poklica. V okviru zaposlovanja imamo določene delodajalce, ki so pripravljeni zaposliti brezposelne posameznike s finančno pomočjo ZRSZ. Pri samozaposlovanju ZRSZ omogoča posameznikom subvencijo za samozaposlitev (ZRSZ b. l. a).

Cilji aktivne politike zaposlovanja so: prispevati k večji stopnji zaposljivosti starejših, večji usposobljenosti aktivnega prebivalstva, z razvojem socialno razvojnih projektov vplivati na večje možnosti zaposlovanja ranljivih skupin ter spodbujati zaposlovanje mladih in na ta način zmanjševati segmentacijo mladih na trgu dela (MDDSZ 2011a).

Namen aktivne politike zaposlovanja je: usklajevati ponudbo in povpraševanje na trgu dela, zmanjšati brezposelnost in povečati zaposlenost ter okrepiti usposobljenost posameznikov in jim pomagati do zaposlitve (ZRSZ b. l. a).

ZRSZ delodajalcem v primeru zaposlitve brezposelnih ponuja finančno pomoč. V okviru usposabljanja delodajalcem ponujajo praktično usposabljanje kandidatov in povračilo upravičenih stroškov njihovega usposabljanja. Če pa se odločijo za zaposlitev brezposelne osebe, jim ZRSZ ponuja delno povračilo stroškov za zaposlitev (ZRSZ b. l. b).

Poleg aktivne politike zaposlovanja poznamo še pasivno. Pri tej politiki zaposlovanja gre za zagotavljanje socialne varnosti ob brezposelnosti. V sistemih socialne varnosti je določena pravica do denarnih dajatev. Najpomembnejši denarni dajatvi sta: denarno nadomestilo in denarna pomoč. Poleg socialne varnosti imamo v ukrepih pasivne politike zaposlovanja še: pravico do predčasne upokojitve in zakonsko določene omejitve na področju delovnih razmerij (Padar 2009).

2.5 Mladi in brezposelnost

Brezposelnost mladih je velika težava. V Sloveniji predstavljajo prav mladi velik delež brezposelnih. Poleg brezposelnosti imamo pri nas tudi težavo zaradi neugodnih zaposlitvenih možnosti (Urad RS za mladino in Mladinski ceh – Nefiks 2005).

Na eni strani imamo vse manj številčne generacije mladih in podaljševanje šolanja, na drugi strani pa strukturo zaposlitvenih priložnosti, ki so mladim na voljo, kjer prevladuje zaposlitev za določen čas. Tudi zaradi tega je v Sloveniji bistveno več prehodov v zaposlitev in iz nje pri mladih kot pri starejši delovni sili. Poleg teh težav imamo v Sloveniji še eno resno težavo. To je študentsko delo. Izobražena in fleksibilna študentska delovna sila predstavlja resno konkurenco mladim, ki se želijo po končanem izobraževanju zaposliti (Urad RS za mladino in Mladinski ceh – Nefiks 2005). Velikokrat se zgodi tudi, da študent, ki dela pri nekem podjetju več let, izgubi delo, ko izgubi status študenta. Nadomestijo ga z drugim študentom, ki je za podjetje cenejši.

Poleg vsega tega pa se srečujemo tudi z mladimi, ki niso dovolj motivirani, da bi se vrnil v šolo in jo dokončali ali si poiskali službo. Mlade bolj kot šola premami siva ekonomija. Nadomestilo za brezposelnost je po višini skoraj enako minimalni plači, ki bi jo mladi dobivali ob redni zaposlitvi. Zaposlitev se zaradi tega nekaterim ne zdi smiselna. Če imamo posameznika, ki ni motiviran za iskanje dela, obstaja velika verjetnost, da ne bo motiviran niti za učenje (Drobnič 2009).

Kljub tem slabostim pa so mladi v primerjavi z ostalimi iskalci zaposlitve hitreje zaposljivi. Aprila 2010 so bili na ZRSZ v povprečju prijavljeni 8,1 meseca, vsi ostali iskalci zaposlitve pa 19,5 meseca (ZRSZ 2011e).

2.5.1 Vzroki za brezposelnost mladih

Vzrokov za brezposelnost mladih je lahko več. Glede na javne baze podatkov, ki jih zbirata SURS in ZRSZ, je težko podati relevantne analize o povezavi med izobraževalnim sistemom in trgom dela. Površen vpogled je možno pridobiti z analizo diplomantov po študijskih smereh in končanih stopnjah izobrazbe v primerjavi s prostimi delovnimi mesti (Malačič 2006). Predpostavlja se, da je prvi razlog za brezposelnost mladih neskladje med njihovo izobrazbo in potrebami na trgu delovne sile. Preveč je študentov, vpisanih v družboslovne smeri, premalo pa vpisanih v naravoslovne smeri (Urad RS za mladino in Mladinski ceh – Nefiks 2005).

Drugi razlog je pomanjkanje delovnih izkušenj. Mladi imajo teoretično znanje, ki so ga usvojili na fakultetah, manjkajo pa jim delovne izkušnje, ki si jih lahko pridobijo le na

delovnem mestu. Kljub temu, da imajo mladi ogromno pozitivnih lastnosti, kot so: ustvarjalnost, zagretost, ambicioznost, dojemljivost za nove tehnologije, pripravljenost za pridobivanje novih znanj in znanj tujih jezikov, delodajalci od svojih zaposlenih zahtevajo tudi delovne izkušnje, ki pa si jih mladi drugače kot na delovnem mestu ne morejo pridobiti (Urad RS za mladino in Mladinski ceh – Nefiks 2005). Pri nas se kot delovne izkušnje upoštevajo samo izkušnje, pridobljene s pogodbo o zaposlitvi in ne z deli preko študentskih servisov ipd. Prav takih pa je v Sloveniji veliko. Lahko trdimo, da država dopušča večjo stopnjo brezposelnosti med mladimi, saj ne omogoča drugih možnosti, kot je npr. študentsko delo ipd., pri uveljavljanju delovnih izkušenj (Karu 2007).

Tretji razlog je pomanjkanje delovnih mest, kjer bi se mladi lahko zaposlili. Delovna mesta, kjer bi bilo mogoče zaposliti mlade diplomante, so predvsem tista z visoko dodano vrednostjo. V preteklosti pa ni bilo ustvarjenih dovolj takih delovnih mest (Urad RS za mladino in Mladinski ceh – Nefiks 2005).

Mladi bi bili zaposlitveno mobilnejši, če bi preizkusili različne vrste dela, kot so: študentsko, prostovoljno in tudi neplačano delo. Poleg teh vrst dela so pomembne tudi vse vrste neformalnega izobraževanja. To so: jezikovni, plesni in računalniški tečaji. Za mlade so pomembne tudi mednarodne študijske izmenjave, kot je Erasmus. To je enoletni ali nekajmesečni študij v tujini, kjer lahko študent pridobi dragocene delovne izkušnje, ki mu bodo pomagale pri iskanju zaposlitve (Drobnič 2009).

2.5.2 Število in starost mladih brezposelnih diplomantov

V Sloveniji vsako leto pridobimo okrog 20.000 diplomantov, ki se po zaključenem izobraževanju podajo na trg dela, kjer iščejo zaposlitev. V povprečju so stari od 25 do 29 let. Leta 2010 je študij na terciarnem izobraževanju zaključilo 19.694 študentov (Benčina 2011 in Lukič 2008). Leta 2011 pa smo imeli 20.461 diplomantov (SURS 2012a). Nekateri se kasneje zaposlijo v stroki, ki so jo študirali, nekateri na čisto drugem področju, da se izognejo brezposelnosti, ostali so nekateri več, nekateri manj časa brezposelni. Kje in kako hitro se bodo zaposlili, pa je odvisno tudi od njihove izobrazbe. Ker je v Sloveniji večje povpraševanje po naravoslovcih, ti zaposlitev dobijo lažje (Benčina 2011).

Leta 2011 je bilo na ZRZS prijavljenih skoraj dvakrat več diplomantov družboslovja glede na leto 2008 (Benčina 2011). V preglednici 1 je prikazano trajanje brezposelnosti mladih od 15 do 24 let, ki se je od leta 2001 do 2006 podaljšalo.

Preglednica 1: Trajanje brezposelnosti mladih od 15 do 24 let

Trajanje brezposelnosti	2001 (v %)	2006 (v %)
Manj kot 12 mesecev	55,2	60,7
Več kot 12 mesecev	44,8	39,3
Skupaj	100	100

Vir: Klužer 2009

2.5.3 Ukrepi za zmanjševanje brezposelnosti mladih

Tudi pri mladih brezposelnih podobno kot pri ostalih brezposelnih poizkušajo povečati njihovo zaposljivost in zmanjšati strukturno neskladje na trgu dela (Urad RS za mladino in Mladinski ceh – Nefiks 2005).

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve predlaga spremljanje stanja na trgu dela. Želijo prilagoditi število vpisov v izobraževalne programe. Poleg tega bi želeli tudi, da bi se delodajalci povezali z izobraževalno ustanovo. Na ta način bi si študenti pridobili pomembne delovne izkušnje, ki bi jim pomagale pri kasnejši zaposlitvi. Da bi dosegli te cilje, je potrebno sodelovanje ministrstev, pristojnih za razne oblike izobraževanja, izobraževalnih ustanov, univerz, socialnih partnerjev, Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve kot pristojnega za zaposlovanje ter ZRSZ. Na voljo imajo dva ukrepa. To sta: ukrep za povečanje zaposljivosti tistih, ki se še izobražujejo, in ukrep za povečanje zaposljivosti in zmanjšanje brezposelnosti med mladimi (Urad RS za mladino in Mladinski ceh – Nefiks 2005).

Ukrep za povečanje zaposljivosti tistih, ki se še izobražujejo: za odpravo neskladja na trgu delovne sile je pomembno promoviranje iskanih poklicev. Pomembno je odpraviti stereotipe nekaterih poklicev, predstaviti stanje na trgu dela in pripraviti izobraževalne programe za bodoče študente. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je uvedlo dodatek k republiški štipendiji, do katerega ima pravico, kdor se izobražuje za poklic, ki ga na trgu dela primanjkuje. Poleg tega podpirajo tudi študentsko delo, prakso in praktična usposabljanja, kjer si študentje pridobivajo dodatna znanja, povezana z njihovim študijem (Urad RS za mladino in Mladinski ceh – Nefiks 2005).

Ukrep za povečanje zaposljivosti in zmanjšanje brezposelnosti med mladimi: pri brezposelnih mladih je pomembna tudi aktivna politika zaposlovanja, v katero so zajeti mladi v dveh kategorijah. Prva skupina so mlajši od 25 let in s končanim rednim šolanjem pred manj kot dvema letoma, druga skupina pa zajema osebe, mlajše od 25 let, ki so bile v zadnjih osmih mesecih brezposelne šest mesecev (Urad RS za mladino in Mladinski ceh – Nefiks 2005).

2.6 Izobrazba kot (ne)zagotovilo za vstop na trg dela

Včasih je veljalo, da so se posamezniki izobraževali in ob koncu študija dobili zaposlitev v svoji stroki. Vsekakor ne moremo reči, da je tako tudi danes. To spravlja v negotovost še posebej mladostnike. Pridobljena izobrazba jim velikokrat ne prinese zelene službe. Tako stanje ruši avtoriteto tudi učiteljem. Pomembno bi bilo, da bi se problematiziralo povezavo med izobraževanjem in delom. Namesto tega pa se v javnosti usmerja pozornost na povečanje zahtev do dijakov in študentov (Dekleva, Rapuš Pavel in Zorc Maver 2007).

Ne samo posamezniki z (ne)dokončano osnovno šolo, ampak tudi visokošolska in univerzitetna izobrazba ne dajeta več zagotovila za pridobitev službe. Seveda je velika razlika med osnovnošolsko in univerzitetno izobrazbo. (Ne)dokončana osnovnošolska izobrazba velikokrat naredi posameznika nekonkurenčnega na trgu dela. Da lahko posamezniki konkurirajo na trgu dela, je nujna vsaj poklicna kvalifikacija. Tudi pri bolj izobraženi delovni sili so nastale tvegane spremembe. Mladi zato iščejo nov smisel v izobrazbi ali hitro zaključijo izobraževanje, da pridobijo izobrazbo (Dekleva, Rapuš Pavel in Zorc Maver 2007).

Izobraževanje, ki posamezniku prinaša socialni, ekonomski in kulturni kapital, je podvrženo tveganju, hkrati pa je pridobilo še večji pomen, kot ga je imelo v preteklosti. Takrat je bila zaposlitev zagotovljena takoj po končanem izobraževanju. Danes pa izobrazba ne daje tega zagotovila, vendar daje boljše možnosti v primerjavi z manj izobraženimi posamezniki. Zato je izobrazba postala še bolj cenjena, čeprav nudi manj varnosti kot pred leti (Dekleva, Rapuš Pavel in Zorc Maver 2007).

Živimo v času, ko nobena izobrazba ne zagotavlja zaposlenosti. Brezposelnost že nekaj časa narašča, po drugi strani pa se zmanjšuje denarna pomoč brezposelnim. Tako so brezposelni prepuščeni svoji usodi (Urad RS za mladino in Mladinski ceh – Nefiks 2005). Veliko se jih zaradi tega znajde v sivi ekonomiji.

3 SIVA EKONOMIJA

Siva ekonomija je v nekaterih državah več, v drugih manj razširjena. Kaj hitro se lahko v sivi ekonomiji najdemo vsi, bodisi kot aktivni bodisi pasivni udeleženci. Zato je prav, da se čim več ljudi obvesti o njenih negativnih posledicah in se jo poskuša omejiti vsaj toliko, da nam ne otežuje normalnih življenjskih tokov. Tisti, ki vsaj malo poznajo sivo ekonomijo, vedo, da je ni mogoče kar tako na hitro odpraviti. Mogoče pa jo je zaustaviti in omejiti ter jo nadzorovati. Zato imamo skupne akcije odkrivanja in preprečevanja dela in zaposlovanja na črno (Omerzu 2000).

3.1 Opredelitev sive ekonomije

Siva ekonomija je prisotna v vseh državah, poleg tega pa tudi v gospodarstvih in v političnih sistemih. Prisotna je v vseh fazah družbenega razvoja (Omerzu 2000).

Za sivo ekonomijo nimamo enotne definicije, ki bi označevala prikrito proizvodnjo, storitev, zaposlovanje in dohodek. Imamo več imen, ki nas opozarjajo na razširjenost sive ekonomije. Poznamo: sivo, skrito, prikrito, neformalno in podzemno ekonomijo ter ekonomijo v senci. Ravno zaradi različnih opredelitev so tudi primerjave, ki se vežejo na sivo ekonomijo in vse, kar je povezano s tem, izjemno težke. Kljub temu pa lahko vseeno sivo ekonomijo definiramo (Omerzu 2000). V dani zaključni projektni nalogi bomo uporabljali naslednjo definicijo: Siva ekonomija je sicer legalna proizvodnja, ki ni prijavljena oblastem (Nastav 2009a).

Sivo ekonomijo lahko razdelimo v tri skupine. To so (Jesenko 2008):

- gospodinjiski sektor: neprijavljene aktivnosti, ki jih izvajajo gospodinjstva, kot so: delo na domu, popravila ipd.,
- neformalni sektor: sosedska pomoč, svetovalni centri, pomoč na spletu ipd.,
- neregulirani sektor: za to gre, ko imamo npr. podjetje, ki legalno proizvaja izdelke in storitve, vendar ne prijavlja svojih aktivnosti. Na takšen način hoče utajiti davke. Drugi primer: prijavljeni smo na ZRSZ in dobivamo socialno podporo, hkrati pa opravljamo dela, kjer nismo prijavljeni.

Vse te sektorje lahko razdelimo na legalne in ilegalne. V legalni sektor spadata gospodinjiski in neformalni sektor, v ilegalni sektor pa spada neregulirani sektor (siva ekonomija). V preglednici 2 so prikazani legalni in ilegalni sektorji (Jesenko 2008).

Preglednica 2: Kategorizacija sive ekonomije

Kriterij \ Sektor	Gospodinjski	Neformalni	Neregulirani
Proizvodnja	legalna	legalna	nelegalna
Tržne transakcije	ne	da	da
Proizvod in storitev	legalna	legalna	legalna
	Samooskrbno gospodarstvo (legalno)		Siva ekonomija (nelegalno)

Vir: Jesenko 2008

Največkrat sta pod pojmom siva ekonomija mišljena delo in zaposlovanje. Velikokrat se za sivo ekonomijo uporabljata tudi pojma delo in zaposlovanje na črno. Pomembno je, da znamo ta dva pojma ločiti. Pri delu na črno gre za nedovoljeno opravljanje dejavnosti oz. za neprijavljeno dejavnost, ki omogoča neprijavljen dohodek, pri zaposlovanju na črno pa govorimo, ko zaposlovanje ni v skladu z delovno pravnimi predpisi (Omerzu 2000). V dani zaključni projektni nalogi uporabljamo predvsem delo v sivi ekonomiji, kljub temu pa vsebinsko izenačujemo sivo ekonomijo in delo na črno.

3.2 Metode merjenja sive ekonomije

Zelo pomembno je, da imamo primerne podatke o obsegu sive ekonomije. Ti podatki pa so zelo težko dostopni in tudi, ko so, so velikokrat nezanesljivi. K takemu stanju pripomore tudi nejasna opredelitev sive ekonomije. Glede na to, da je siva ekonomija prikrit pojav, je njeno merjenje še posebej zahtevno (Nastav 2009a).

V gospodarstvu so bile predstavljene različne metode merjenja sive ekonomije. Rezultati se zaradi zahtevnosti odkrivanja sive ekonomije medsebojno razlikujejo. Študije so pokazale, da čeprav imamo različne rezultate, vsi nakazujejo na podoben pojav sive ekonomije. Posamezne metode predstavljajo njeno zgornjo ali spodnjo mejo (Nastav 2009a).

Metod za izvedbo posameznih ocenjevanj je veliko. Včasih so te prirejene za npr.: določene države, regije ipd. V grobem jih delimo v tri glavne skupine. To so: *neposredne in posredne metode ocenjevanja* ter *metode modeliranja*. Med neposredne metode merjenja spada izčrpnost nacionalnih računov. Posredne metode se delijo na več podskupin. Primeri nekaterih podskupin so: denarne metode, metoda razhajanja, metoda finančnega proizvoda itd. Zadnja je še metoda merjenja – makromodeliranje (Nastav 2009a).

3.3 Obseg sive ekonomije

Sivo ekonomijo je zelo težko odkriti. Zato da bi govorili o sivi ekonomiji, potrebujemo vsaj okvirno predstavo o tem, koliko je v gospodarstvu prisotna. Nobena od naštetih metod ni najprimernejša za določitev obsega sive ekonomije, saj poskušamo »meriti nemerljivo« (Kremič 2009).

Z raznimi metodami merjenja želimo oceniti obseg sive ekonomije, ki se sicer izogiba formalnemu zajemanju uradne statistike. Udeleženci sive ekonomije poizkušajo svoje delo prikriti, da bi se izognili davkom ipd. Ravno zato je razumljivo, da vsi udeleženci ne podajo resničnega podatka o svojih dejavnostih (Kremič 2009).

Schneider je s pomočjo dveh metod, in sicer metodo modeliranja in metodo povpraševanja po denarju prikazal, da je siva ekonomija bolj prisotna v manj razvitih državah (Nastav 2009b).

V spodnji preglednici je prikazan delež sive ekonomije v BDP, ki velja za Slovenijo od leta 2003 do leta 2011. Kljub temu da je delež sive ekonomije precej visok, lahko vidimo, da se je ta delež v zadnjih letih nekoliko zmanjšal.

Preglednica 3: Delež sive ekonomije v BDP v Sloveniji

Leto	Delež sive ekonomije v BDP (v %)
2003	26,7
2004	26,5
2005	26
2006	25,8
2007	24,7
2008	24
2009	24,6
2010	24,3
2011	24,1

Vir: Schneider 2011

Glas (1991) je s pomočjo ankete v podjetjih ocenil obseg sive ekonomije leta 1980. Ugotovil je, da je bilo 43 % sive ekonomije izvedene v podjetjih. Leta 1993 je bil delež ocenjen na 26 % ljudi, ki so delno sodelovali v sivi ekonomiji, kar je znašalo 10 % glede na delež BDP (Kukar 1995). Istega leta so drugi avtorji s pomočjo drugih metod, predvsem pa z oceno neregistriranih dejavnosti v podskupinah dejavnosti označili obseg sive ekonomije v Sloveniji od 16,8 % do 21,3 % (Nastav in Bojnec 2005). Schneider (2003) je ugotovil, da je med letoma 1994 in 1995 siva ekonomija predstavljala 23,9 % BDP. Leta 1996 jo je Berglez (2000) s pomočjo denarnega pristopa ocenil na 22 % BDP. Med letoma 2000 in 2001 pa je po

Schneiderju (2003) siva ekonomija predstavlja 26,7 % BDP. Gospodarska zbornica Slovenije je leta 2009 njen obseg ocenila na 27 % BDP (GZS 2009). Nastav (2009a) pa je istega leta s tremi posrednimi metodami in eno neposredno ocenil obseg sive ekonomije na 16 % BDP.

Zaradi neprimerljivosti podatkov, ki so ocenjeni z različnimi metodami, pride do različnih rezultatov. To je eden od razlogov, zakaj želi Evropska komisija uvesti metodologijo, ki bi bila verodostojna v vseh državah članicah EU in mednarodno primerljiva. V okviru programa EU Progress je leta 2009 potekal raziskovalni program o delu na črno v EU. S študijo Study on indirect measurement methods for undeclared work in EU želijo ugotoviti, katera kombinacija posrednih in neposrednih metod merjenja sive ekonomije je najprimernejša za vse države EU in bo pokazala najrealnejšo sliko (Drobnič 2009).

3.4 Vzroki in posledice sive ekonomije

Ker je siva ekonomija prikrit pojav, ne razriva vseh razlogov za njen nastanek. Kljub temu pa lahko naštejemo glavne (Nastav 2009a).

V Sloveniji imamo tri glavne skupine razlogov za nastanek sive ekonomije. To so: ekonomski, institucionalni in socialni razlogi.

Ekonomski razlogi: mednje spadajo: premalo legalnih zaposlitev, prenizki legalni dohodki ter močna in nepoštena konkurenca, ki spodbuja podjetja k redukciji stroškov s sivo ekonomijo. Zaradi slabega gospodarskega razvoja in hitrih sprememb v distribuciji dohodka so ljudje sprejemali delo v sivi ekonomiji (Jesenko 2008).

Institucionalni razlogi: sivo ekonomijo spodbujajo: visoki davki na dohodek, ki ustvarjajo velike razlike med legalnimi in neformalnimi plačami, in nizka nadomestila za brezposelnost. Na drugi strani imamo zaradi relativno visokega nadomestila manj motiviranih posameznikov za iskanje dela. Poleg teh razlogov pa sivo ekonomijo spodbujajo tudi: nefleksibilne regulative na trgu dela, odpravnine, korupcija, birokracija in drugi stroški (Jesenko 2008).

Socialni razlogi: pri socialnih razlogih naletimo na splošno družbeno odobravanje dela na črno, pomanjkanje identifikacije z državo, njenimi funkcijami in goljufanjem države (Jesenko 2008).

Poleg zgoraj naštetih razlogov so pomembni tudi naslednji pogoji za ustvarjanje sive ekonomije. To so: število brezposelnih oseb, mladih upokojencev, trajanje in struktura delavnika, nizke plače in nezanesljiva plačila, nepoznavanje delovne zakonodaje, število

ilegalnih priseljencev in delovanje represivnih organov ter kaznovalna politika (Kremič 2009).

Pomembno vlogo pri sivi ekonomiji ima transparentnost delovanja državnih organov, investicijska klima v gospodarstvu in zaupanje državljanov v državo. Večje, kot je zaupanje, nižji je obseg sive ekonomije v gospodarstvu (Nastav 2009a).

Posledice sive ekonomije

Ko pomislimo na sivo ekonomijo, se največkrat spomnimo na neki nezaželen pojav in na nekaj, kar je treba odpraviti. Siva ekonomija ima poleg negativnih posledic tudi pozitivne. Razmerje med pozitivnimi in negativnimi posledicami določa, v kolikšni meri bodo države preganjale sivo ekonomijo. Države se pri tem razlikujejo, poleg tega pa so tudi stroški preganjanja sive ekonomije različni (Nastav 2009a).

V nadaljevanju bodo predstavljene najpomembnejše pozitivne in negativne posledice sive ekonomije.

Negativne posledice: najpomembnejša negativna posledica sive ekonomije je izguba davčnih prihodkov države. Negativne posledice sive ekonomije v gospodarstvu lahko razdelimo v tri skupine, in sicer: podjetja, ki delujejo prikrito, ne morejo izkoristiti raznih institucij (banke ipd.). Ker podjetja delujejo prikrito, imajo dodatne stroške zaradi izogibanja in kaznovanja, država pa ima zato izpad davčnih prihodkov. Siva ekonomija znižuje učinkovitost gospodarstva, saj se podjetja izogibajo administrativnim bremenom, namesto da bi povečevala produktivnost (Nastav 2009a). Poleg zgoraj naštetih negativnih posledic ima siva ekonomija za državo še naslednje negativne učinke: povečan odliv za različne oblike socialnih transferov prebivalstva (njihova osnova za izračun temelji na prihodkih prebivalstva iz legalnih oblik dela), zmanjšan priliv v pokojninsko, invalidsko in zdravstveno zavarovanje ter rušenje pravne kulture in varnosti države (Omerzu 2000).

Negativna posledica sive ekonomije je tudi slabši položaj delavcev, saj ponuja manj kakovostno delo. Včasih lahko pride tudi do negativnih vplivov na okolje. Poleg tega so zaposleni na črno v slabšem položaju kot tisti v uradni ekonomiji. Za enako delo dobivajo nižjo plačo, imajo slabše pogoje dela in nimajo zagotovljenega plačila, povečuje se tudi možnost izgube legalne zaposlitve, zmanjša se zanimanje brezposelnih za redne oblike dela, posamezniku delo na črno ne omogoča zakonske zaščite, prihaja tudi do nelojalne konkurence, ko se delo na črno izvaja ob rednem delu, lahko pride do absentizma, nižje storilnosti, večje utrujenosti itd. Siva ekonomija v gospodarstvu prikazuje tudi nepravilno stanje (Omerzu 2000 in Nastav 2009a).

Siva ekonomija pa nima negativnih posledic samo za delavce, ki so zaposleni na črno, ampak tudi za potrošnike. Proizvodi in storitve so velikokrat neustrezni, poleg tega pa zanje ni mogoče uveljavljati garancije (Nastav 2009a).

Pozitivne posledice: siva ekonomija ima tudi pozitivne posledice. Ravno to je vzrok njenega obstoja (Nastav 2009a). Pomembno namreč prispeva k ustvarjanju delovnih mest, proizvodnje in dohodka (Labor markets b. 1.).

Siva ekonomija ima največ pozitivnih posledic za potrošnike. Ti lahko kupijo določen izdelek po nižji ceni, poleg tega ga lahko dobijo hitreje (Nastav 2009a).

Tudi za podjetja ima siva ekonomija nekatere pozitivne posledice. Veliko manjših podjetnikov se odloči za zaposlovanje na črno. Kasneje ponavadi preidejo v uradno ekonomijo. Siva ekonomija lahko za podjetja pomeni večjo konkurenčnost, saj se na takšen način delodajalci izognejo plačevanju davkov in prispevkov za socialno in zdravstveno zavarovanje. Siva ekonomija ima lahko pozitivne posledice za celotno gospodarstvo. To se kaže s podjetništvom, primernimi institucijami in potencialom za višjo gospodarsko rast. (Nastav 2009a). Če siva ekonomija predstavlja novo dejavnost, lahko dobro vpliva na uradno gospodarstvo. To se zgodi, ko v uradni ekonomiji potrošimo denar, zaslužen v sivi ekonomiji: po ocenah Schneider in Enste (2002) je za Avstrijo to ocenjeno na približno 2/3, za Slovenijo pa je Nastav (2009a) ocenil, da je več kot 60 % zaslužka iz sive ekonomije potrošenega v uradni ekonomiji.

3.5 Udeleženci sive ekonomije

Siva ekonomija ne more obstajati sama po sebi. Za svoj obstoj potrebuje udeležence. To so lahko posamezniki, ki delajo v sivi ekonomiji (Omerzu 2000). Velikokrat pa so to tudi potrošniki, ki kupujejo določen izdelek ali storitev in ne vzamejo računa. Tudi na takšen način se siva ekonomija podpira.

Do sive ekonomije največkrat pride v gradbeništvu, pri izvajanju popravil in drugih storitvah v stanovanjskih objektih, glasbeno-prireditveni in avtomehanični dejavnosti ter trgovini od vrat do vrat (Omerzu 2000).

Wallace, Hearpfer in Latcheva (2004) so ugotovili, da je največ posameznikov, ki sodelujejo v sivi ekonomiji, dolgotrajno brezposelnih in takih, ki so sicer zaposleni, vendar v popoldanskem času opravljajo dela v sivi ekonomiji. Avtorji ugotavljajo tudi, da so tisti, ki so aktivni v denarni ekonomiji, ponavadi bolj izobraženi in živijo v urbanem okolju. Med njimi je tudi več moških.

V Sloveniji imamo veliko udeležencev sive ekonomije z nizkimi dohodki. Sem spadajo nezaposleni ne glede na starost in spol. Velikokrat te osebe prejemajo socialna nadomestila. Poleg teh oseb je veliko udeležencev, tudi študentov, drugo delovno sposobno, ampak neaktivno prebivalstvo, registrirane nezaposlene osebe in tudi zaposlene osebe ter samozaposleni. Pri samozaposlenih velikokrat ne gre za nizek dohodek. V sivi ekonomiji včasih najdemo tudi strokovnjake (Nastav 2009a).

Glas (1991) je dokazal, da so se ob koncu 80. let prejšnjega stoletja s sivo ekonomijo več ukvarjali moški (44 %) kot ženske (33 %). Od tistih let do danes lahko verjamemo, da se je njihov delež izenačil.

V Sloveniji je problematično študentsko delo, ki sicer v sivo ekonomijo ne spada, vsaj dokler nimamo posameznikov, ki niso študentje in delajo preko študentske napotnice nekoga drugega. To pa lahko razumemo kot sivo ekonomiji, saj gre za neupoštevanje predpisov s področja zaposlovanja. V Sloveniji se študentsko delo v veliki meri uporablja kot način izplačila v sivi ekonomiji (Nastav 2009a).

3.6 Predlogi za zmanjšanje sive ekonomije

Iz poglavja o vzrokih in posledicah sive ekonomije je razvidno, da ima siva ekonomija veliko negativnih posledic. Zato bi jo bilo treba omejiti. V nadaljevanju bomo opisali nekatere ukrepe, s katerimi bi lahko sivo ekonomijo omejili.

Preden bi spreminjali Zakon o preprečevanju zaposlovanja in dela na črno, bi bilo smiselno počakati na priporočeno metodologijo Evropske komisije ter nato pripraviti metodologijo merjenja in analizo stanja v Sloveniji. Na podlagi teh rezultatov bi se bilo treba odločiti o nadaljnjih ukrepih in zakonodajnih spremembah. Posebno skrb bi morali posvetiti inštitutu malega dela in uporabi osebnega dopolnilnega dela. Priporočljivo bi bilo tudi posodobiti pokojninski sistem. S tem bi lahko upokojence, ki bi po upokojitvi delali na črno, zadržali v aktivni populaciji. Upokojencem, ki želijo delati in hkrati plačati davke, bi to morali tudi zagotoviti. Spodbuditi bi bilo prav tako treba tiste upokojence, ki so pripravljeni prenašati svoje znanje in izkušnje na mlade ter tako uresničevati pomen vseživljenjskega učenja in medgeneracijskega sožitja. Smiselno pa bi bilo tudi začeti izvajati projekte na področju medgeneracijskega sodelovanja, pri projektih varstva otrok in skrbstva za starejše ter druge, ki so potrebni pomoči, saj takih delavcev primanjkuje. Legalno delo za brezposelne in zaposlene je mogoče doseči tudi z razvojem socialnega podjetništva (Drobnič 2009).

Poleg zgoraj navedenih ukrepov pa mora država narediti več pri nadzoru zaposlovanja in dela na črno. To lahko naredi z boljšim povezovanjem inšpekcijskih služb (Drobnič 2009).

V nadaljevanju pa bomo opisali še dva predloga za zmanjševanje sive ekonomije. To sta: nadzor državnih organov in davčne blagajne.

3.6.1 Nadzor državnih organov

V nadzoru dela in zaposlovanja na črno sodelujejo naslednji organi: Inšpektorat Republike Slovenije za delo, Tržni inšpektorat Republike Slovenije, Davčna uprava Republike Slovenije in Inšpekcija za cestni promet. Inšpektorji ugotavljajo, ali gospodarske družbe in podjetniki opravljajo dejavnost brez ustreznih dovoljenj in registracije (Drobnič 2009). Policija je ugotovila največ kršitev v zvezi z delom na črno v gradbeništvu, prevozništvu, kmetijstvu, gostinstvu in v zadnjem času tudi v pekarstvu. Tržni inšpektorat RS je leta 2010 ugotovil nepravilnosti pri zaposlovanju tujcev. Največ je bilo Romunov in Madžarov ter tudi nekaj Italijanov, ki so po vaseh in večjih trgovskih centrih prodajali blago od vrat do vrat. Težava pri odkrivanju dela na črno je v tem, da policija tujca zadrži do prihoda tržnega inšpektorja, ta pa lahko ukrepa le, če se je prodaja dejansko opravila, ne pa, če se je blago samo ponujalo, do prodaje pa ni prišlo. Ko nadzorni organi naletijo na nepravilnosti, v katerih je udeležena brezposelna oseba, sodelujejo z ZRSZ in njegovo službo za nadzor. Te službe nato izpeljujejo določene sankcije za prekrškarje. Najpomembnejša sankcija je izbris iz evidence brezposelnih oseb in izguba pravic, ki jih te osebe imajo (MDDSZ 2011b).

DURS je v Poslovni strategiji za obdobje od leta 2009 do leta 2013 napovedal boj proti sivi ekonomiji. Izpostavil je cilj krepitve kulture, ki bo osredotočen predvsem na tiste zavezance, ki se izogibajo plačevanju zakonskih obveznosti. DURS je uvedel tudi projektni nadzor za uspešen boj proti sivi ekonomiji. Na DURS izvajajo tudi nadzor nad pravnimi osebami, podjetniki in posamezniki, ki opravljajo neko dejavnost, vendar je nimajo vpisane v register. Na ta način hočejo spodbuditi davčne zavezance k uporabi instituta samoprijave (Drobnič 2009).

Zelo pomembno je medsebojno sodelovanje in izmenjava informacij inšpekcijskih služb, saj je prijav o sumih sive ekonomije veliko. Včasih jih podajo posamezniki, včasih pa zaposleni v uradni ekonomiji, saj jim siva ekonomija predstavlja neloyalno konkurenco (Omerzu 2000).

3.6.2 Proti sivi ekonomiji z davčnimi blagajnami

Če Slovenijo glede sive ekonomije primerjamo z drugimi evropskimi državami, ugotovimo, da sodimo visoko v evropski vrh. Ravno zaradi tega se je vlada odločila uvesti davčne blagajne. Z zakonom o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno, javno kampanjo o škodljivih posledicah dela in zaposlovanja na črno in s pripravo več različnih ukrepov za

preprečevanje davčnih utaj pri gotovinskem poslovanju želijo znižati stopnjo sive ekonomije v Sloveniji. Med zadnjimi ukrepi spadajo tudi davčne blagajne (E-računovodstvo 2010).

Na DURS so uvedbo davčnih blagajn vladi predlagali že pred leti, saj naj bi po njihovem mnenju na takšen način zmanjšali utajo davkov pri gotovinskem poslovanju. Prepričani so, da bo uvedba davčnih blagajn uspešna, če bo zajela vse subjekte, ki poslujejo z gotovino (E-računovodstvo 2010).

Vlada načrtuje, da bodo sistem vzpostavili oktobra 2012. Če bo zakon sprejet, bodo davčni zavezanci morali do 1. decembra 2012 imeti davčne blagajne (Uvedba davčne blagajne v Sloveniji 2011).

Davčne blagajne imajo poseben davčni spomin, v katerem so shranjeni vsi podatki o izdanih računih. Na takšen način zavezanec ne more posegati v blagajno z namenom prikrivanja računov ipd. Blagajne naj bi bile povezane s strežniki DURS, kar bi omogočalo sprotno spremljanje podatkov (E-računovodstvo 2010).

3.7 Kaj o brezposelnosti in sivi ekonomiji pravi teorija?

Iz prejšnjih poglavij je razvidno, da se brezposelnost veča že od začetka gospodarske krize. Poleg brezposelnosti pa imamo v Sloveniji tudi velik problem sive ekonomije. Velikokrat sta ta dva pojma povezana, saj se brezposelni zatekajo k sivi ekonomiji, ker velikokrat ne dobijo zaposlitve.

Teorija pravi, da se k sivi ekonomiji zatekajo tudi mladi (Drobnič 2009). Zelo resen problem v Sloveniji pa predstavljajo študentske napotnice. Velikokrat se zgodi, da si študenti (in ostali, npr.: upokojenci, brezposelni) posojajo študentske napotnice, zato da lahko delajo preko študentskega servisa. Tudi to spada v sivo ekonomijo. Največ sive ekonomije pa je še v gradbeništvu, pri izvajanju popravil in drugih storitvah v stanovanjskih objektih, v glasbeno-prireditvenih dejavnostih, avtomehanični dejavnosti, trgovini od vrat do vrat (Omerzu 2000), inštrukcijah, čiščenju prostorov (Drobnič 2009), gostinstvu, nepremičninskih poslih (E-računovodstvo 2010), frizerstvu, zobozdravstvu, avtoprevozništvu, vulkanizerstvu, cvetličarstvu, taksislužbah, prodaji vstopnic, masažnih salonih ipd. Siva ekonomija se dogaja predvsem tam, kjer se posluje z gotovino. To naj bi prispevalo k več kot 40 % sive ekonomije. Največ takih, ki poslujejo z gotovino in so udeleženi v sivi ekonomiji, je gostincev (Uvedba davčne blagajne v Sloveniji 2011). Poleg gostincev je največ udeležencev v sivi ekonomiji med dolgoletno brezposelnimi in posamezniki, ki so sicer zaposleni, vendar se v popoldanskem času ukvarjajo s sivo ekonomijo, manj je upokojencev (Nastav 2009a).

V prejšnjem poglavju smo povzeli glavne akterje v sivi ekonomiji glede na to, kaj pravi teorija. V poglavju 5 pa so naštetih glavni akterji iz prakse. Pri tem smo se opirali na podatke, pridobljene z anketiranjem, kjer smo ugotavljali, v kolikšni meri se brezposelni ukvarjajo s sivo ekonomijo. V nadaljevanju je predstavljeno stanje brezposelnosti v Obalno-kraški regiji.

4 BREZPOSELNOST V OBALNO-KRAŠKI REGIJI

V tem poglavju bomo na kratko predstavili, kakšno je stanje različnih kategorij brezposelnosti, kot so: brezposelnost starejših, dolgotrajno brezposelni, brezposelnost mladih, brezposelnost po spolu in izobrazbi. Za te kategorije bomo na kratko opisali stanje v Sloveniji, potem pa se bomo osredotočili na Obalno-kraško regijo.

Obalno-kraška regija obsega 5,2 % površine Slovenije. V njej živi 111.055 prebivalcev, od teh je delovno sposobnih 50.165. Prebivalstvo je v tej regiji med najstarejšimi v državi (ZRSZ 2011a).

4.1 Starejši in trg dela v Obalno-kraški regiji

Starajoča se družba in starejša delovna sila sta problematiki, s katero se ne srečuje le Slovenija, ampak tudi celotna Evropa. Ta težava je velikokrat ena od najpomembnejših tem razvoja trga dela in družbe kot celote. Za trg dela je značilno, da se stara celotna populacija. Med starejše delavce štejemo posameznike, stare od 55 do 64 let. Število takih delavcev se veča, mladih pa je vse manj. Tako stanje pa ima negativen vpliv na gospodarsko rast in finančno vzdržnost, ogrožen je sistem socialne varnosti. Ker se veča število starejših delavcev in se zmanjšuje število delovne sile srednjih in mlajših let, pride do tega, da je delež upokojevanja višji kot delež novih iskalcev zaposlitve. Zato je zelo pomembno, da starejšim delavcem pravočasno omogočimo ustrezno, kakovostno in prilagojeno možnost dela in vključenost v vseživljenjsko učenje. Sem spadajo vse aktivnosti učenja v življenju s ciljem nadgrajevanja znanja, usposobljenosti in kompetenc. To prinese prispevek h gospodarstvu tudi v zrelih letih. Za uspeh na tem področju pa bo treba spremeniti odnos celotne družbe do starejših delavcev, ki so jih delodajalci spodbujali k upokojevanju. Ker na trg dela vstopa vse manj mladih, bo treba spremeniti način upokojevanja in starejše zadrževati na svojih delovnih mestih (Drobnič 2009).

Stopnja zaposlenosti starejših v Sloveniji močno zaostaja v primerjavi z drugimi članicami EU. Kljub temu pa je vseeno v zadnjih letih viden napredek (Drobnič 2009). Po podatkih Eurostata se je zaposlenost starejših povečala z 32,8 % leta 2008 na 35,6 % leta 2009 (SURS 2010). Ker se delež izobrazbe in pomembnih kompetenc s starostjo zmanjšuje, je potrebno nadaljnje usposabljanje in vseživljenjsko učenje. Stanje se lahko izboljša predvsem s pomočjo ukrepov aktivne politike zaposlovanja, kjer so se že izvajali programi, namenjeni izključno starejšim. Eden od teh programov je pospeševanje novega zaposlovanja starejših. Starejši brezposelni pa imajo prednost tudi pri udeležbi na tistih programih, ki niso namenjeni zgolj zanje. To lahko zasledimo pri ukrepih javnih del in programih: pomoč pri zaposlovanju dolgotrajno brezposelnih žensk in projektih netržnih zaposlitvenih programih, mentorske in inštruktorske sheme, usposabljanje in izobraževanje brezposelnih brez ustrezne izobrazbe in

preusposabljanje ljudi, katerih poklic je suficitaren, ter programi za usposabljanje na delovnem mestu (Drobnič 2009).

Ministrstva so pripravila strategijo aktivnega staranja, kjer poudarjajo pomen ustvarjanja primernih delovnih pogojev, kot so ustrezna prilagoditev delovnega mesta in delovnega časa, zagotovitev ustrezne zdravstvene obravnave, usposabljanja in preusposabljanja starejših, investiranje v vseživljenjsko učenje zaposlenih, poleg vsega tega pa še priporočila za boljšo prilagoditev starejših na daljšo delovno dobo (Drobnič 2009).

Vključenost prebivalstva v vseživljenjsko učenje je pogoj za konkurenčnost in produktivnost na trgu dela. Neizobraženi in hkrati starejši delavci bodo ob neukrepanju v prihodnosti brezposelni in nezaposljivi. Velikokrat se zgodi, da starejši ljudje, ki izgubijo zaposlitev, ostanejo brezposelni dalj časa in nimajo veliko možnosti za pridobitev nove zaposlitve. Zgodi se, da za njih brezposelnost pomeni dokončno prekinitev delovne aktivnosti. To bo predstavljalo veliko oviro v slovenskem gospodarstvu, še posebej zato, ker jih mladi zaradi majhnega števila ne bodo mogli nadomestiti (Drobnič 2009).

V globalni družbi se zahteve delovnega okolja ves čas spreminjajo, dvigajo se standardi in zahteve. Trg zahteva fleksibilnega in produktivnega delavca. Starejši pri takem stanju nimajo veliko izbire. Če želijo obdržati delovno mesto, se bodo morali dodatno usposabljati in izobraževati. Cilj vlaganja v usposabljanje starejših ljudi je zagotavljanje njihove višje produktivnosti in s tem tudi višje zaposljivosti in konkurenčnosti na trgu dela. Delodajalci se morajo pri tem zavedati, da bodo starejše delavce morali obdržati in jih vključevati v procese izobraževanja in usposabljanja. Ob tem je pomembno sodelovanje združenj delodajalcev, obrtno-gospodarske zbornice in drugih zainteresiranih institucij, ki se ukvarjajo s problematiko starajočega prebivalstva, vključenega na trg dela (Drobnič 2009).

Za Obalno-kraško regijo je značilno, da pri brezposelnosti izstopajo brezposelni brez izobrazbe in osebe starejše od 50 let (ZRSZ 2011a).

V preglednici 4 je prikazano število starejših brezposelnih od leta 2010 do leta 2012 v Obalno-kraški regiji in Sloveniji.

Preglednica 4: Registrirana brezposelnost starejših v Obalno-kraški regiji in v Sloveniji

Leto	Število registrirano brezposelnih v Obalno-kraški regiji (velja za starejše od 50 let)	Število registrirano brezposelnih v Sloveniji (velja za starejše od 50 let)
2010	1824 (december)	38.925 (december)
2011	1855 (december)	38.364 (december)
2012	1845 (maj)	38.111 (maj)
Skupaj	5524	115.400

Vir: ZRSZ 2012c

Iz preglednice je razvidno, da se število starejših registrirano brezposelnih v Obalno-kraški regiji od leta 2010 do leta 2012 ni veliko spremenilo. Kljub temu pa je se število registrirano brezposelnih leta 2011 le malo povečalo v primerjavi z letom 2010. V Sloveniji pa število starejših registrirano brezposelnih od leta 2010 upada.

V Sloveniji so najvišjo stopnjo brezposelnosti konec leta 2009 dosegli posamezniki, stari od 50 do 60 let. Takih je bilo 27,6 %. Najmanj brezposelnih je bilo starih nad 60 let, in sicer 2,1 %. To je sicer pričakovano, saj je večina ljudi v tem starostnem obdobju že upokojena (Čargo 2010).

4.2 Stopnja dolgotrajno brezposelnih v Obalno-kraški regiji

Dolgotrajna brezposelnost v Sloveniji predstavlja resno težavo. Za dolgotrajno brezposelne se šteje posameznike, ki so brezposelni 12 mesecev ali več. Možnosti za zaposlitev dolgotrajno brezposelnih se zmanjšujejo z daljšanjem časa brezposelnosti. Poleg tega se zmanjšuje tudi njihova usposobljenost za delo, zato so tudi pri delodajalcih manj zaželeni. Najpogosteje se med dolgotrajno brezposelnimi znajdejo starejši delavci z nizko stopnjo izobrazbe, mladi, ki šele vstopajo na trg dela, in ženske, ki se vračajo s porodniškega dopusta. V Sloveniji je med dolgotrajno brezposelnimi največ oseb, starejših od 40 let, ki prejemajo denarno pomoč in imajo nižjo stopnjo izobrazbe (Čargo 2010).

Najpogostejši razlog za dolgotrajno brezposelnost je neskladje med ponudbo in povpraševanjem na trgu dela. Posledica takega neskladja pa je širjenje sive ekonomije (Čargo 2010).

Slovenija je po osamosvojitvi imela nekatere uspehe in tudi neuspehe na trgu dela. Eden od uspehov je ta, da se je obvarovala množice brezposelnih po osamosvojitvi in v nadaljnjih letih. Glavni neuspeh pa je neučinkovitost reševanja problematike dolgotrajno brezposelnih in njihovega motiviranja, poleg tega pa tudi prekvalificiranja delavcev. Imamo preveliko

neizobraženih brezposelnih. V Sloveniji se dopušča, da brezposelni postanejo neaktivni in nezainteresirani za delo. To je slabo za posameznika in tudi za državo. Kasnejša vrnitev na trg dela je težja, za državo pa tudi dražja (Drobnič 2009).

V preglednici v prilogi 2 je prikazano trajanje brezposelnosti prebivalcev Obalno-kraške regije. Skupno število brezposelnih, ki so bili brezposelni več kot eno leto, je bilo 2283. Iz preglednice je razvidno, da je največ brezposelnih do treh mesecev (1202) ter od enega do dveh let (1191). Poleg tega pa je razvidno tudi, da je več brezposelnih, ki so prijavljeni na ZRSZ do eno leto, kot pa več kot eno leto (ZRSZ 2011č).

4.3 Brezposelnost mladih v Obalno-kraški regiji

V Sloveniji predstavljajo največjo stopnjo brezposelnosti mladih mladi med 25. in 29. letom starosti (Šifrar 2008). V povprečju je njihova brezposelnost dvakrat višja od ostalih brezposelnih (Lukič 2008). Povprečno trajanje njihove brezposelnosti je med nič in dvema mesecema (Šifrar 2008). Stopnja mladinske brezposelnosti se z leti zmanjšuje. Leta 2010 je znašala 13,1 %, oktobra 2011 pa 12,3 % (ZRSZ 2011f).

Aprila 2010 je bilo v Sloveniji največ brezposelnih mladih do 26. leta starosti s peto stopnjo izobrazbe, in sicer 34,6 %, sledili so jim mladi s prvo stopnjo izobrazbe, teh je bilo 30,3 %, nato smo imeli mlade s četrto stopnjo izobrazbe (23 %), sledili so ji tisti z drugo stopnjo izobrazbe (6 %) in nazadnje s sedmo stopnjo izobrazbe (3,9 %) (ZRSZ 2011e).

Decembra leta 2011 je bilo v Obalno-kraški regiji registriranih šest brezposelnih oseb, starih do 18 let, 384 ljudi, starih od 18 do 25 let, in 712 oseb, starih od 25 do 30 let (ZRSZ 2011c).

Svetovalci za zaposlitev na ZRSZ in tudi v zasebnih kadrovskih agencijah ugotavljajo, da mladi slabo poznajo sebe, ne prepoznajo svojih poklicnih interesov in nimajo jasnih zaposlitvenih ciljev (Drobnič 2009).

4.4 Značilnosti brezposelnosti v Obalno-kraški regiji

Za Obalno-kraško regijo je značilna nižja stopnja brezposelnosti in nižje število brezposelnih oseb v primerjavi s celotno Slovenijo. Stopnja brezposelnosti je v novembru 2011 znašala 9,9 %, število brezposelnih pa je konec januarja 2012 znašalo 5269. Največ brezposelnih je med tistimi, ki nimajo izobrazbe in so starejši od 50 let. V primerjavi z letom 2010 se je povečalo število oseb, ki so izgubile zaposlitev zaradi stečajev, prenehanja pogodb o zaposlitvi za določen čas, naraslo je tudi število invalidov in število dolgotrajno brezposelnih, ki so brezposelni že več kot eno leto (ZRSZ 2011a).

V letu 2011 se je zaposlilo več oseb kot v letu 2010. To lahko pripisujemo obmorski in obmejni regiji ter pestri gospodarski strukturi (ZRSZ 2011a).

Kar tri četrtine delovno aktivnih v Obalno-kraški regiji je zaposlenih v storitvenih dejavnostih. Tukaj prevladujejo: trgovina, poslovne storitve, promet, gostinstvo in turizem. Tudi pristanišče in razvita cesta infrastruktura pozitivno vplivajo na zaposlovanje v regiji (ZRSZ 2011a). 15 % bruto dodane vrednosti v regiji ustvarijo dejavnosti v prometni panogi. K temu največ prispeva Luka Koper, d. d. Gostinstvo ter obmorski in zdraviliški turizem pa vplivajo na največjo stopnjo bruto dodane vrednosti v državi. V regiji se ustvari 27 % vseh prenočitev v Sloveniji. Kmetijsko gospodarstvo v Obalno-kraški regiji spada med najmanjše v državi, kljub temu pa je delež njenih sadovnjakov in vinogradov v primerjavi z drugimi regijami najpomembnejši (Karu 2007).

Največji delodajalci v regiji so: Luka Koper, d. d., Istrabenz turizem, d. d., Cimos Koper, d. d., Intereuropa, d. d., Lama Dekani, d. d., Banka Koper, d. d., Casino Portorož, d. d., Hoteli Bernardin, d. d., Splošna bolnišnica Izola in Adriatic Slovenica zavarovalna družba, d. d. (ZRSZ 2011a).

Delodajalci so največ povpraševali po storitvenih in trgovinskih dejavnostih. Največ zaposlitev je bilo na področju prevozov s tovornjaki, gradbeništva in v predelovalnih dejavnostih. Predvideva se, da bodo najbolj iskani poklici: zdravstvenik, fizioterapevt, komercialni zastopniki za prodajo, tesar, varilec in voznik tovornjakov (ZRSZ 2011a).

V regiji je bilo največ brezposelnih ekonomskih tehnikov, pomožnih delavcev, delavcev brez poklica, prodajalcev in gimnazijskih maturantov. Predvideva se, da se bodo težje zaposlili naslednji poklici: poslovni sekretarji, tajniki, skladiščniki, uradniki za nabavo in prodajo ter vzdrževalci in upravljavci stavb (ZRSZ 2011a).

4.5 Brezposelnost po stopnji izobrazbe in po spolu v Obalno-kraški regiji

V večini primerov so ženske v primerjavi z moškimi na trgu dela v slabšem položaju. Velikokrat so zaposlene za določen čas ali je njihov delovni čas krajši. To je še posebej izrazito, če so ženske mlade (Karu 2007). V Sloveniji je med brezposelnimi veliko mladih izobraženih žensk, kar je zelo zaskrbljujoče (Drobnič 2009).

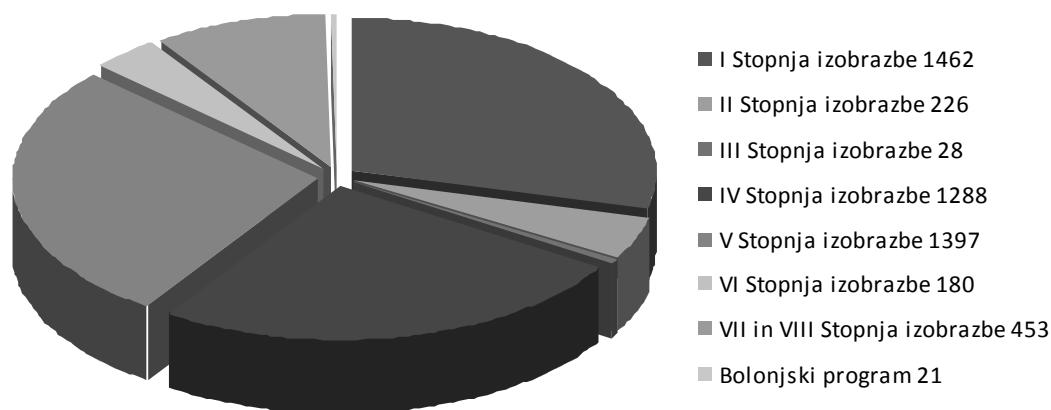
Delež brezposelnih žensk se je v primerjavi z moškimi v Sloveniji ves čas povečeval. Leta 1993 je znašal 43,8 %, leta 2008 pa je narasel na 52,8 % (Drobnič 2009). Čeprav se je delež brezposelnih žensk povečeval, Slovenija spada med države z manjšimi razlikami v brezposelnosti (Karu 2007).

Decembra 2011 je bilo na ZRSZ v Obalno-kraški regiji prijavljenih 2757 moških in 2298 žensk (ZRSZ 2011d).

V Sloveniji je bilo leta 2007 med prebivalci od 25 do 64 let slabih 60 % prebivalcev s srednješolsko izobrazbo, 22 % z višjo in visoko stopnjo izobrazbe, 18 % pa jih je bilo brez izobrazbe (Drobnič 2009).

Kljub temu, da se brezposelnost mladih zmanjšuje, se povečuje delež mladih brezposelnih s sedmo in osmo stopnjo izobrazbe. Leta 2000 je ta delež znašal le 1,3 %, leta 2007 se je povečal na 4,7 %, leta 2011 pa že na 5,3 % (ZRSZ 2011f).

Obalno-kraška regija je imela visok delež brezposelnih z visoko izobrazbo (s šesto in sedmo). Leta 2006 je ta znašal 10,1 %, slovensko povprečje pa je bilo 8,3 % (Karu 2007).

Slika 3: Stopnja izobrazbe registrirano brezposelnih v Obalno-kraški regiji (december 2011)

Vir: ZRSZ 2011b

5 RAZISKAVA SIVE EKONOMIJE V OBALNO-KRAŠKI REGIJI

V raziskavi, ki smo jo opravili, smo analizirali stanje sive ekonomije v Obalno-kraški regiji. Posebej nas je zanimalo, kako so v sivo ekonomijo vključeni brezposelni, s čim se ukvarjajo, kakšni so razlogi za delo v sivi ekonomiji in ali je brezposelnost odgovor na sivo ekonomijo. Uporabili smo metodo anketiranja. Zanj smo se odločili, ker smo želeli pridobiti neposredne podatke o anketirancih in njihovi povezavi s sivo ekonomijo. Za sodelovanje v anketi smo potrebovali posameznike, ki živijo v Obalno-kraški regiji (neodvisno od njihovega stalnega prebivališča). Anketirali smo prebivalce vseh starosti, ne glede na njihov status.

Anketiranje je potekalo v maju 2012. Anketirali smo 103 osebe, ki so želele sodelovati v raziskavi in živijo v Obalno-kraški regiji. Večinoma smo jih anketirali po elektronski pošti. Na takšen način je bilo anketiranih 98 udeležencev, pet udeležencev pa smo anketirali osebno. V prilogi je prikazan vprašalnik.

V anketi je bilo jasno zapisano, kaj je siva ekonomija, tako da so vsi udeleženci dobili enako predstavo o tem pojmu in posledično so bili njihovi odgovori primerljivi.

Pri raziskavi smo naprej opredelili, kaj sta brezposelnost in siva ekonomija. Nato smo oblikovali vprašanja in začeli z anketiranjem. Pridobljene podatke smo obdelali in analizirali. Na koncu smo jih interpretirali, povzeli ugotovitve in dodali predloge.

5.1 Prikaz in analiza odgovorov na anketo

V nadaljevanju smo prikazali rezultate odgovorov in jih pokomentirali.

Odgovore anketirancev smo primerjali tudi s povprečjem v Obalno-kraški regiji. V Obalno-kraški regiji živi približno enako število moških (49,9 %) in žensk (50,1 %) (SURs b. 1.), v dani raziskavi pa smo sicer anketirali več žensk (66,02 %) kot moških. (33,98 %). Ne glede na to pa odstopanje ni veliko, da bi znatno vplivalo na reprezentativnost vzorca.

Preglednica 5: Starost anketirancev

Starost	Število anketirancev	Delež (v %)
Od 19 do 29 let	46	44,7
Od 30 do 39 let	24	23,3
Od 40 do 49 let	13	12,6
Od 50 do 59 let	16	15,5
Od 60 do 72 let	4	3,9
Skupaj	103	100

Največ anketirancev je bilo starih od 19 do 29 let, in sicer 44,7 %. 23,3 % anketirancev je bilo starih od 30 do 39 let, 12,6 % od 40 do 49 let, 15,5 % od 50 do 59 in 3,9 % anketirancev je imelo od 61 do 72 let. Anketirali smo pretežno mlajšo populacijo, saj je ta večkrat aktivna v sivi ekonomiji.

V SURS smo poiskali podatke o tem, kakšna je povprečna starost prebivalcev v Obalno-kraški regiji. Podatki so prikazani v preglednici v prilogi 3, iz katere lahko razberemo, da je starost prebivalcev porazdeljena tako, da se le-ta ne razlikuje veliko med posameznimi starostnimi obdobji. Sicer pa je v Obalno-kraški regiji največ posameznikov, ki so stari od 50 do 59 let, najmanj pa je starih od 20 do 29 let. Sami pa smo anketirali predvsem prebivalce od 19 let dalje, v SURS pa smo pridobili podatke od 20. leta dalje, saj prejšnja starostna skupina predstavlja starostno mejo od 15 do 19 let. Enako velja za prebivalce, stare nad 72 let. Najstarejša anketirana oseba je imela 72 let. Na SURS pa je ta starostna skupina prebivalcev zajemala starost do 74. leta. Podatki, ki smo jih pridobili z anketiranjem, se zdijo reprezentativni, saj moramo upoštevati, da neaktivnega prebivalstva (primer: nad 60 ali 65 let) zaradi upokojevanja ne štejemo v zajeto populacijo.

Preglednica 6: Stopnja izobrazbe udeležencev anket

Stopnja izobrazbe udeležencev	Delež (v %)
Osnovna šola	1,9
Srednja poklicna šola	19,4
Srednja šola	48,6
Višja šola	2,9
Visoka šola (VS/UN)	26,2
Magisterij	1
Doktorat	0
Skupaj	100

Iz zgornje preglednice je razvidno, da je imelo največ anketirancev dokončano srednjo šolo, in sicer 48,6 %. Sledili so udeleženci z visoko šolo s 26,2 %. Malo manj je bilo udeležencev s srednjo poklicno šolo, in sicer 19,4 %, udeležencev z višjo šolo je bilo 2,9 %. Osnovno šolo je imelo 1,9 % udeležencev, najmanj je bilo udeležencev z magisterijem, in sicer 1 %. Noben anketiranec pa ni imel doktorata.

Preglednica 7: Občina bivanja udeležencev

Občina bivanja	Delež (v %)
Koper	78,6
Izola	12,6
Piran	7,8
Sežana	0
Hrpelje - Kozina	1
Drugo	0
Skupaj	100

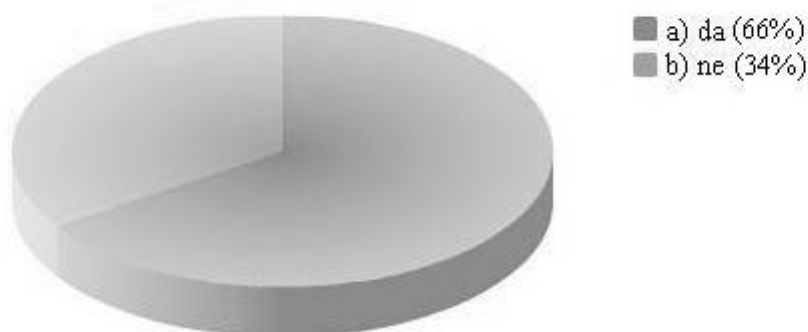
Kot smo že izpostavili na začetku zaključne projektne naloge, smo anketirali največ prebivalcev, ki živijo v Kopru (ne glede na njihovo stalno prebivališče). Takih je bilo kar 78,6 %. Kot glavno občino smo izbrali Koper, ker je največja občina v Obalno-kraški regiji. Sledila sta Izola z 12,6 % anketirancev in Piran s 7,8 % anketirancev. Najmanj anketirancev je bilo iz Občine Hrpelje - Kozina, in sicer 1 %. Iz drugih občin anketirancev ni bilo.

Preglednica 8: Stanje zaposlenosti udeležencev anket

Stanje zaposlenosti udeležencev anket	Delež (v %)
Brezposelni in ste prijavljeni na ZRSZ	14,6
Brezposelni in niste prijavljeni na ZRSZ	3,9
Zaposleni	49,4
Samozaposleni	4,9
Upokojenci	2,9
Dijaki ali študentje	23,3
Drugo	1
Skupaj	100

Za raziskavo je bil zelo pomemben odgovor na vprašanje, ali so anketiranci brezposelni. Tako smo lahko ugotovili, ali se ukvarjajo s sivo ekonomijo in so hkrati prijavljen na ZRSZ. Prav tako nas je zanimalo, kdo se največ ukvarja s sivo ekonomijo. Pri tem vprašanju smo ugotovili, da je največ anketirancev zaposlenih, in sicer 49,4 %, sledili so dijaki ali študentje s 23,3 %, nato je bilo 14,6 % brezposelnih, ki so prijavljeni na ZRSZ, samozaposlenih je bilo 4,9 %, brezposelnih, ki niso prijavljeni na ZRSZ, je bilo 3,9 %, upokojencev pa je bilo 2,9 %. Najmanj je bilo udeležencev, označenih v polju drugo, in sicer 1 %. Pod to polje je udeleženka napisala: »Porodniška«.

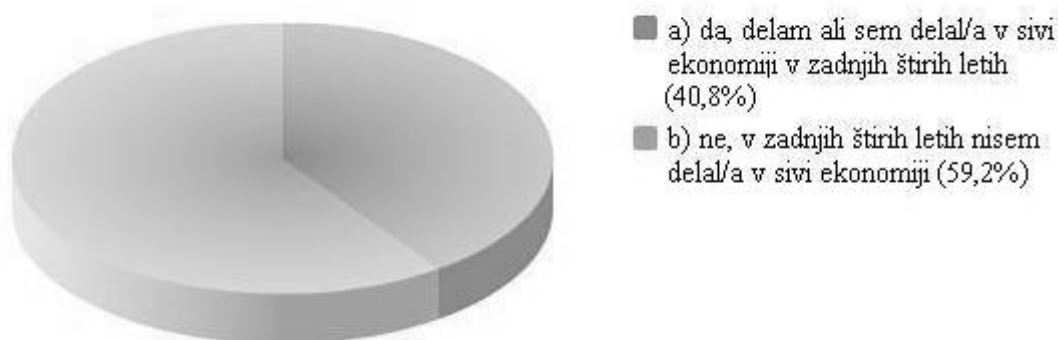
Ali ste kot potrošnik kdaj kupovali brez računa zato, da bi določen proizvod ali storitev dobili po nižji ceni?

Slika 4: Kupovanje brez računa

Nato smo anketirancem postavili vprašanje, ali kdaj kupujejo brez računa, s čimer smo želeli izvedeti, ali kot potrošniki sodelujejo v sivi ekonomiji. Kar 66 % anketirancev je odgovorilo, da je že kdaj kupilo neki proizvod ali storitev brez računa, 34 % pa je odgovorilo, da ni nikoli kupilo neki proizvod ali storitev zato, da bi ga dobilo po nižji ceni. Tukaj lahko vidimo, da anketiranci v veliki meri sodelujejo v sivi ekonomiji.

Ali delate oz. ste delali v sivi ekonomiji (delo na črno) v zadnjih štirih letih?

Slika 5: Delo na črno

Pri tem vprašanju smo udeležence anket spraševali, ali so v zadnjih štirih letih delali na črno. 59,2 % udeležencev je odgovorilo, da v zadnjih štirih letih ni delalo na črno, kar 40,8 % udeležencev pa je odgovorilo, da dela ali so delali na črno v zadnjih štirih letih.

V nadaljevanju smo analizirali odgovore udeležencev, ki delajo ali so delali v sivi ekonomiji. Od 19 brezposelnih, ki smo jih anketirali, jih je bilo 15 prijavljenih na ZRSZ, štirje pa ne. Od tega jih je ali jih še vedno dela v sivi ekonomiji osem. Šest jih je prijavljenih na ZRSZ, dva pa nista. Pri šestih osebah, ki so prijavljene na ZRSZ, lahko sklepamo, da izkoriščajo socialno

pomoč, saj delajo v sivi ekonomiji. Glede na te rezultate bi se registrirana brezposelnost lahko zmanjšala za 40 %.

Glede na opravljeno raziskavo smo ugotovili, da je največji delež anketirancev, ki delajo v sivi ekonomiji, upokojencev. Anketirali smo tri upokojence in vsi trije delajo ali so delali v sivi ekonomiji. Torej so bili 100 % aktivni v sivi ekonomiji. Sledili so dijaki in študentje s 54,2 %. Anketirali smo 24 dijakov ali študentov, 13 jih je ali še vedno dela v sivi ekonomiji. Sledijo brezposelni, ki so po številu brezposelnih udeležencev aktivni kar v 42,1 %. Od 19 anketiranih jih je v sivi ekonomiji delalo osem. Sledili so samozaposleni. Od petih anketiranih sta bila v sivi ekonomiji aktivna dva (40 %). Anketirali smo 51 udeležencev, ki so zaposleni, od tega jih 16 (31,4 %) dela ali je delalo v sivi ekonomiji.

Če se osredotočimo samo na udeležence, ki delajo ali so delali v sivi ekonomiji, in jim med seboj porazdelimo, ugotovimo, da je bilo največ udeležencev zaposlenih, in sicer 38,1 %, sledili so dijaki ali študentje z 31 %, nato brezposelni, ki so bili aktivni v sivi ekonomiji v 19 %, upokojenci so bili aktivni v 7,1 %, najmanj pa je bilo samozaposlenih s 4,8 %.

Glede spola smo ugotovili, da jih od 35 anketiranih moških 20 (57,1 %) dela ali je delalo v sivi ekonomiji. Ženske so bile manj aktivne kot moški, in sicer od 68 anketiranih žensk jih je bilo v sivi ekonomiji aktivnih 22 (32,4 %).

Tudi pri spolu smo naredili podobno primerjavo kot pri statusu udeležencev in ugotovili smo, da je glede na našo raziskavo 47,6 % moških udeležencev v sivi ekonomiji ter 52,4 % žensk.

Glede izobrazbe so bili v sivi ekonomiji najaktivnejši udeleženci z osnovno šolo. Od dveh anketirancev sta bila v sivi ekonomiji aktivna oba (100 %). Sledili so tisti s končano višjo šolo. Od treh anketiranih sta bila v sivi ekonomiji aktivna dva (66,6 %). 55 % aktivnih udeležencev je imelo srednjo poklicno šolo. Od 20 anketiranih jih je v sivi ekonomiji delalo 11. Udeleženci s srednjo šolo so bili aktivni v sivi ekonomiji s 36 %. Od 50 anketiranih jih je v sivi ekonomiji delalo 18. Najmanj udeležencev v sivi ekonomiji pa je bilo z visoko šolo (VS/UN), in sicer 33,3 %. Od 27 anketiranih jih je bilo devet aktivnih v sivi ekonomiji.

Tudi pri izobrazbi smo upoštevali tako porazdelitev kot pri spolu in statusu anketirancev. Ugotovili smo, da je od vseh udeležencev v sivi ekonomiji največ takih, ki imajo končano srednjo šolo, in sicer 42,8 %. Sledijo jim udeleženci s srednjo poklicno šolo s 26,2 %, nato udeleženci z visoko šolo (VS/UN) z 21,4 %. Najmanj udeležencev je bilo z osnovno in višjo šolo. Delež obeh je bil 4,8 %.

Raziskava je pokazala, da so glede na starost v sivi ekonomiji najaktivnejši udeleženci, stari nad 61 let. Od štirih anketiranih so bili v sivi ekonomiji aktivni trije (75 %). Sledili so jim

udeleženci od 30 do 39 let s 50 %. Od 24 anketirancev jih je bilo v sivi ekonomiji aktivnih 12. Sledili so jim mladi od 19 do 29 let s 43,5 %. Anketiranih je bilo 46 mladih, od tega jih je bilo 20 aktivnih v sivi ekonomiji. V starosti od 40 do 49 let je bilo v sivi ekonomiji aktivnih 30,8 %. Anketiranih je bilo 13 udeležencev, od tega jih je v sivi ekonomiji delalo štiri. Najmanj udeležencev v sivi ekonomiji je bilo starih od 50 do 59, in sicer 18,7 %. V tej starostni skupini smo anketirali 16 udeležencev, od tega so bili v sivi ekonomiji aktivni trije.

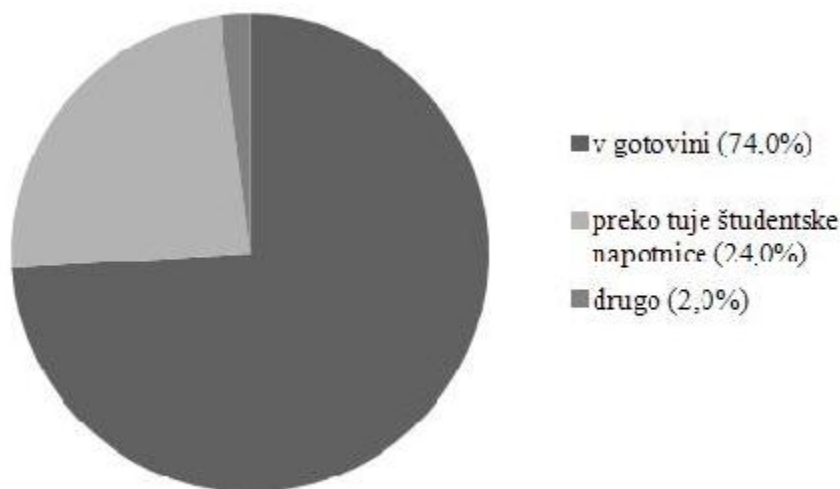
Dejavnosti dela na črno

Pri naslednjem vprašanju smo udeležence vprašali, v katerih dejavnostih delajo ali so delali na črno. Možnih je bilo več odgovorov. Odgovore prikazuje preglednica.

Preglednica 9: Dejavnosti dela na črno

Dejavnosti dela na črno	Delež (v %)
Gostinstvo	8,4
Vzdrževanje in popravila motornih vozil	5,9
Druge dejavnosti	4,2
Gradbeništvo	4,2
Kulturne, razvedrilne in rekreacijske dejavnosti	4,2
Druge raznovrstne poslovne dejavnosti	4,2
Kmetijstvo in lov, gozdarstvo, ribištvo	3,4
Izobraževanje	3,4
Dejavnost gospodinjstev z zaposlenim hišnim osebjem	2,5
Proizvodnja za lastno rabo	2,5
Promet in skladiščenje	2,5
Predelovalne dejavnosti	1,7
Informacijske in komunikacijske dejavnosti	1,7
Zdravstvo in socialno varstvo	0,8
Finančne in zavarovalniške dejavnosti	0,8
Druge dejavnosti – izdelovanje nakita	0,8
Skupaj	51,2

Kako ste ali ste bili plačani za delo v sivi ekonomiji v zadnjih štirih letih?

Slika 6: Plačilo za delo na črno

Pri tem vprašanju smo želeli ugotoviti, kako so udeleženci sive ekonomije plačani za svoje delo. Možnih je bilo več odgovorov. Od tistih, ki delajo v sivi ekonomiji, lahko vidimo, da jih je največ plačanih v gotovini, in sicer 74 %, sledijo jim tuje študentske napotnice s 24 %, 2 % udeležencev sta izbrala možnost »drugo« ter zraven napisala: plačan s kompenzacijo menjave blaga.

Poraba denarja, zasluženega v sivi ekonomiji

Udeležence smo vprašali tudi, kako porabijo denar, ki ga v sivi ekonomiji zaslužijo. Na razpolago smo jim dali tri možnosti, in sicer: uradno ekonomijo, sivo ekonomijo in varčevanje. Želeli smo pridobiti odgovore v %, torej, koliko denarja porabijo v teh dejavnostih. 4,8 % odgovorov je bilo nepopolnih. Ostali udeleženci, ki delajo v sivi ekonomiji, so podali odgovore, ki so prikazani v preglednici v prilogi 4.

Iz preglednice v prilogi 4 je razvidno, da največ udeležencev denar, zaslužen v sivi ekonomiji, nato porabi v uradni ekonomiji. Sledijo udeleženci, ki 50 % denarja porabijo v uradni ekonomiji, 50 % pa v sivi ekonomiji. Povprečno pa je denar, zaslužen v sivi ekonomiji, največkrat porabljen v uradni ekonomiji, sledi varčevanje in na zadnjem mestu siva ekonomija. Kljub temu da je kar nekaj posameznikov, ki delajo v sivi ekonomiji, je to po eni strani tudi dobro, saj se denar, zaslužen v sivi ekonomiji, največkrat porabi v uradni.

Tudi Nastav (2009a) je dobil podobne rezultate glede porabe denarja, zasluženega v sivi ekonomiji. Na prvem mestu je bila uradna ekonomija (več kot 60 %), sledilo je varčevanja, najmanj porabljenega denarja pa je bilo v sivi ekonomiji.

Preglednica 10: Razlogi za delo na črno

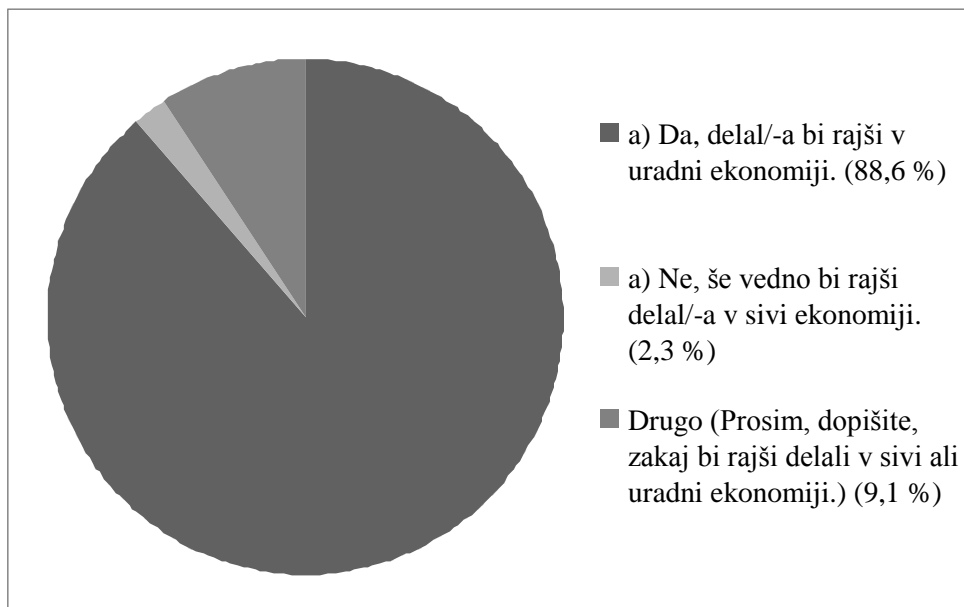
Zakaj delate ali ste delali v sivi ekonomiji (delo na črno)? (Velja za zadnja štiri leta).

Razlogi za delo v sivi ekonomiji	Delež (v %)
Zaradi preživetja (Drugi dohodki mi ne omogočajo preživetja).	35,8
Zaradi dodatnega zaslužka (Da si izboljšam življenjski standard).	47,2
Ker ne morem dobiti zaposlitve v uradni ekonomiji.	11,3
Ker nočem plačevati davkov in prispevkov.	3,8
Drugo	1,9
Skupaj	100

Z raziskavo smo želeli ugotoviti, zakaj posamezniki delajo na črno. Tudi pri tem vprašanju je bilo več možnih odgovorov. Od tistih, ki delajo oz. so delali na črno, jih je bilo največ takih, ki so delali zaradi dodatnega zaslužka, in sicer 47,2 %, sledil je odgovor zaradi preživetja s 35,8 %, nato je bilo 11,3 % udeležencev, ki so odgovorili, da ne dobijo zaposlitve v uradni ekonomiji, sledili so posamezniki, ki nočejo plačevati davkov in prispevkov, in sicer 3,8 %, najmanj udeležencev pa je odgovorilo »drugo«, in sicer 1,9 %. Kot razlog so navedli delovne izkušnje, pri čemer je mišljeno, da posameznik še študira ter si poizkuša pridobiti delovne izkušnje v sivi ekonomiji, saj v uradni ne dobi enake zaposlitve.

Odgovori jasno nakazujejo na to, da največ udeležencev dela v sivi ekonomiji zaradi dodatnega zaslužka. Sklepamo lahko torej, da niso zadovoljni s plačilom v uradni ekonomiji. Velik je tudi delež ljudi, ki delajo zaradi preživetja, kar je zaskrbljujoče. Posamezniki si v uradni ekonomiji ne morejo zagotoviti zadostnega zaslužka, zato se zatekajo k sivi ekonomiji. Delež takih, ki ne morejo dobiti zaposlitve v uradni ekonomiji in zato delajo v sivi, sicer ni bil tako visok (11,3 %), vseeno pa bilo vredno razmišljati v tej smeri, da bi se sivo ekonomijo vsaj omejilo in bi se poizkušalo zaposliti čim več ljudi v uradni ekonomiji. Delo v sivi ekonomiji je velikokrat odziv na slabše zasluge in gmotni položaj posameznika.

Če bi dobili enako zaposlitev, ali bi rajši delali v uradni ekonomiji kot pa v sivi (delo na črno)?

Slika 7: Uradna ali siva ekonomija

Udeležence smo vprašali, ali bi še vedno rajši delali na črno ali bi rajši delali v uradni ekonomiji, če bi imeli možnost enake zaposlitve v uradni ekonomiji. Najpogostejši odgovor udeležencev je bil, da bi raje delali v uradni ekonomiji. Takih je bilo kar 88,6 % odgovorov. To predstavlja veliko večino udeležencev, ki delajo v sivi ekonomiji. To je tudi jasen znak, da je siva ekonomija predvsem izhod iz slabšega položaja ljudi in brezposelnosti kot pa želja po neplačevanju davkov in goljufanju države. Država bi morala torej ukrepati tako, da takim ljudem omogoči zaposlitev v uradni ekonomiji. Druga najpogostejša izbira je bila »drugo« z 9,1 %, kjer so dopisali naslednje trditve: Če bi bilo plačilo enako, bi rajši v uradni ekonomiji. Delal bi, če bi dobil toliko denarja, kot da bi bil zaposlen, plus toliko, kot da bi delal na črno. Če bi imela čas in bi dobila dober zaslužek, bi vsekakor šla delat tudi v sivo ekonomijo. Delo na črno ni bilo enako mojemu zelenemu delu. Najmanj udeležencev je odgovorilo, da bi še vedno rajši delali v sivi ekonomiji, in sicer 2,3 %.

Preglednica 11: Povprečen mesečni zaslužek udeležencev v sivi ekonomiji

Mi lahko zaupate, koliko povprečno mesečno zaslužite ali ste zaslužili z delom v sivi ekonomiji (delo na črno)? (Velja za zadnja štiri leta).

Povprečen mesečni zaslužek	Delež (v %)
Do 250 evrov	41,9
Od 250 do 500 evrov	20,9
Od 500 do 750 evrov	4,7
Od 750 do 1000 evrov	2,3
Od 1000 do 1250 evrov	0
Od 1250 do 1500 evrov	0
Nad 1500 evrov	2,3
Ne želim odgovarjati.	27,9
Skupaj	100

Udeležence smo prosili, da nam zaupajo, koliko povprečno mesečno zaslužijo z delom v sivi ekonomiji. Od udeležencev, ki delajo v sivi ekonomiji, jih največ zasluži do 250 evrov, in sicer 41,9 %, sledijo jim zaslužki od 250 do 500 evrov z 20,9 %, nato imamo 4,7 %, ki zasluži od 500 do 750 evrov, in 2,3 % udeležencev, ki zasluži od 750 do 1000 evrov ter nad 1500 evrov. Povprečje je torej nizko, nekako na ravni 250 evrov (natančno ne moremo oceniti zaradi različno širokih in odprtih razredov). 27,9 % udeležencev pa na vprašanje ni želelo odgovoriti.

Kot vidimo, udeleženci povprečno z delom v sivi ekonomiji zaslužijo malo. Siva ekonomija torej ne predstavlja nekega resnega izpodrivanja uradne ekonomije. Udeležencem siva ekonomija večinoma predstavlja dodaten zaslužek.

5.2 Ugotovitve in predlogi

Z opravljeno raziskavo smo ugotovili, da je bilo v Obalno-kraški regiji v zadnjih štirih letih kar nekaj posameznikov, ki so se ali se še vedno ukvarjajo s sivo ekonomijo (40,8 %). Prav tako je zelo razširjeno kupovanje »brez računa«. V tem primeru se posamezniki dogovorijo z določenim podjetjem, da jim ne izstavi računa in tako dobijo neki proizvod ali storitev po nižji ceni. Takih udeležencev, ki so vsaj enkrat kupili določen proizvod ali storitev brez računa, je bilo kar 66 %.

Ugotovili smo, da je največ sive ekonomije v naslednjih dejavnostih:¹ gostinstvu, trgovini, vzdrževanju in popravilu motornih vozil, gradbeništvu, drugih raznovrstnih poslovnih dejavnostih, drugih dejavnostih, izobraževanju, kulturnih, razvedrilnih in rekreacijskih

¹ Storitve in dejavnosti so razvrščeni od najpogostejših del v sivi ekonomiji do najmanj.

dejavnostih, kmetijstvu in lovu, gozdarstvu, ribištvu, prometu in skladiščenju, predelovalnih dejavnostih, informacijskih in komunikacijskih dejavnostih, finančnih in zavarovalniških dejavnostih, zdravstvu in socialnem varstvu ter dejavnostih gospodinjstev z zaposlenim hišnim osebjem, proizvodnji za lastno rabo.

Najaktivnejši udeleženci v sivi ekonomiji so glede na našo raziskavo naslednji: upokojenci, dijaki ali študentje in brezposelni, ki so prijavljeni na ZRZS. Moški so bili v sivi ekonomiji aktivnejši od žensk. Največ udeležencev ima končano osnovno šolo, sledi višja šola in srednja poklicna šola. Najaktivnejši udeleženci v sivi ekonomiji so stari nad 61 let, sledijo udeleženci, stari od 30 do 39 let, in udeleženci, stari od 19 do 29 let.

Spoznali smo, da udeleženci večinoma delajo v sivi ekonomiji zaradi dodatnega zaslužka in preživetja. Največkrat so plačani v gotovini. Skoraj vsi udeleženci bi rajši delali v uradni ekonomiji, če bi imeli možnost dobiti enako zaposlitev. Ugotovili smo tudi, da se največ denarja, zasluženega v sivi ekonomiji, nato porabi v uradni.

Brezposelnost in siva ekonomija sta resni težavi, ki zahtevata čas in konkretne spremembe v državi. Predlogi, ki jih na podlagi opravljene raziskave svetujemo državi, so naslednji:

- Zagotoviti dovolj delovnih mest za tiste, ki želijo delati. V raziskavi, ki smo jo opravili, je velika večina udeležencev izrazila željo, da bi rajši delala v uradni kot pa v sivi ekonomiji.
- Ko bi ljudje imeli zaposlitev in bi lahko »normalo« živeli z dobljenim plačilom, bi bilo treba več nadzorovati in omejevati sivo ekonomijo. Večina udeležencev v raziskavi dela v sivi ekonomiji zaradi dodatnega zaslužka, kar nekaj pa je tudi takih, ki delajo zaradi preživetja. Nekateri so se znašli v hudi stiski zaradi trenutnih gospodarskih razmer, zato jim ne preostane drugega kot delo v sivi ekonomiji.
- Treba bi bilo zvišati kazni za delo v sivi ekonomiji. Na ta način bi mogoče lahko delo na črno omejili, saj bi ljudje dobro premislili, preden bi sprejeli kako delo.
- Urediti bi morali pokojninsko reformo. Treba bi bilo razmišljati o ustrezni starosti ob želeni upokojitvi za vse. Poleg tega pa tudi dopuščati možnost dela upokojencem, ki bi še vedno delati.
- Izvesti bi treba konkretne spremembe na trgu dela: omejiti študentsko delo, mladim zagotoviti možnost dela v uradni ekonomiji ... Število fiktivnih študentov je ogromno. Mladi se velikokrat vpisujejo v neko izobraževalno ustanovo zaradi statusa študenta in zaradi vseh bonitet, ki so jih na ta način deležni. To pa ni v redu. Mladim je treba zagotoviti delovna mesta v uradni ekonomiji. Veliko mladih ob koncu šolanja nima možnosti delati v uradni ekonomiji. Velikokrat se zato odločijo za delo na črno, se še naprej šolajo, da bi se izognili verjetni brezposelnosti, ali se prijavijo na ZRSZ. Malo je takih mladih, ki ob koncu šolanja takoj najdejo delo v uradni ekonomiji in po možnosti v želeni stroki.

- Spremljati je treba stanje brezposelnih in sive ekonomije. Z raziskavo smo ugotovili, da je v Obalno-kraški regiji 42,1 % brezposelnih udeleženih v sivi ekonomiji. Rezultati jasno nakazujejo, da siva ekonomija pomeni izhod iz brezposelnosti oz. finančne stiske posameznika in nenamerno goljufanje države.

6 SKLEP

Visoka brezposelnost je velika težava današnjega časa, ki se je s svetovno gospodarsko krizo še stopnjevala. Posledice gospodarske krize so se v Sloveniji kazale na finančnem trgu in v gospodarstvu. Vse več je bilo brezposelnih. Poleg tega imamo v Sloveniji tudi velik delež sive ekonomije, ki je med najvišjimi v EU.

Težav brezposelnosti in sive ekonomije se zaveda vse več ljudi. Omenili bomo tri komentarje, ki so jih udeleženci zapisali na koncu naše raziskave. Komentarji so naslednji:

- »Siva ekonomija bo vedno živela, ker se ljudje ne upajo zapostaviti zase in zahtevati redne zaposlitve.«
- »Anketa ti daje misliti, da za preživetje v današnjem času ljudje ne razmišljajo, ali bi bili redno zaposleni ali pa na črno. Kriza in varčevalni ukrepi so privedli do tega, da ljudje ne gledajo, kaj in kje delajo, temveč se bojujejo za preživetje.«
- »Siva ekonomija je škodljiva za vse državljane. Za državljane, ki plačujejo vse davke, pa vse do državljanov, ki delajo v sivi ekonomiji. Delavci, ki delajo v sivi ekonomiji, so izkoriščani, izsiljeni in brez pravic, zato da bi kapitalisti čim več zaslužili in državljani dobili čim manj, tako od države (denar za kulturo, izobraževanje, šport, solidarnostna pomoč ob boleznih in brezposelnosti ...) kot od delodajalca (dohodek, socialno varnost, pokojninsko dobo ...). Upam, da bodo v naslednjih letih z zakoni in s kontrolo ta 'rak' v naši družbi zmanjšali na minimum.«

Ugotovili smo, da so v sivi ekonomiji najaktivnejši upokoenci, dijaki ali študentje ter brezposelni. Moški so v povprečju aktivnejši od žensk. Posamezniki se ukvarjajo s sivo ekonomijo zaradi dodatnega zaslužka in preživetja. Udeleženci sive ekonomije bi si želeli delati v uradni ekonomiji. To nam jasno dokazuje, da siva ekonomija ni rezultat namernega goljufanja države, ampak nezmožnost najti delo v uradni ekonomiji.

Glede na takšno stanje na trgu dela v Sloveniji predlagamo naslednje predloge ukrepov, ki naj jih država izvede: zagotoviti dovolj delovnih mest za tiste, ki želijo delati, urediti plačila delavcev in nato začeti omejevati sivo ekonomijo, urediti pokojninsko reformo, narediti konkretne spremembe na trgu dela ter spremljati stanje brezposelnosti v povezavi s sivo ekonomijo.

Siva ekonomija je včasih izhod iz brezposelnosti zaradi izboljšanja standarda in vse hujših gospodarskih razmer in ne toliko zaradi neplačevanja davkov. Državi predlagamo, naj najprej uredi trg dela, nato pa naj omejuje sivo ekonomijo.

LITERATURA IN VIRI

- Benčina, Urška. 2011. Se mladi zavedajo zaposlitvenih možnosti. *Aktiv.si* 10 (1): 6–7.
- Berglez, Mojca. 2000. *Siva ekonomija v mednarodnih okvirjih in v Sloveniji*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- Čargo, Elena. 2010. *Brezposelnost mladih na trgu dela v Sloveniji*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- Dekleva, Bojan, Jana Rapuš Pavel in Darja Zorc Maver. 2007. *Prehodi v svet dela – izbira ali nuja?* Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Drobnič, Robert. 2009. *Slovenski trg dela danes in jutri – kritičen pogled na trg dela in razvojne možnosti s primeri dobrih praks*. Ljubljana: Planet GV.
- E-računovodstvo. 2010. *Sivo ekonomijo naj bi preganjali tudi z uvedbo davčnih blagajn*. [Http://www.eracunovodstvo.org/blog/novice/sivo-ekonomijo-naj-bi-preganjali-tudi-z-uedbo-davcnih-blagajn/](http://www.eracunovodstvo.org/blog/novice/sivo-ekonomijo-naj-bi-preganjali-tudi-z-uedbo-davcnih-blagajn/) (27. 1. 2012).
- Glas, Miroslav. 1991. *Siva ekonomija v svetu in v slovenskem gospodarstvu*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- GZS. 2009. Posvet o delu in zaposlovanju na črno. Gradivo strokovnega posveta, 11. junij.
- Jesenko, Nina. 2008. *Vpliv sive ekonomije na gospodarsko rast*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- Karu, Robert. 2007. *Regionalne razlike v brezposelnosti v Sloveniji*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- Klužer, Franci. 2009. Mladi in trg dela. *IB Revija* (2): 41–50.
- Kremič, Anja. 2009. *Preprečevanje dela in zaposlovanja na črno*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za upravo.
- Kukar, Stanka. 1995. *Siva ekonomija v Sloveniji: razlogi za razvoj in ocene njenega obsega*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Labor markets. B. I. *Workers in the informal economy*. [Http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTSOCIALPROTECTION/EXTLM/0,,contectMDK:20224904~menuPK:584866~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:390615,00.html](http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTSOCIALPROTECTION/EXTLM/0,,contectMDK:20224904~menuPK:584866~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:390615,00.html) (24. 1. 2012).
- Lukič, Goran. 2008. *Strategija zaposlovanja mladih v družbi znanja – analiza stanja*. Ljubljana: Študentska organizacija Slovenije.
- Malačič, Janez. 2006. *Trendi zaposlovanja in ekonomskih migracij na slovenskem trgu dela. Zaključno poročilo študije po pogodbi št. 2611-06-010050*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- MDDSZ. 2011a. *Smernice za izvajanje ukrepov aktivne politike zaposlovanja za obdobje 2011–2015*. [Http://www.ess.gov.si/_files/3286/Smernice_APZ_2012_2015.pdf](http://www.ess.gov.si/_files/3286/Smernice_APZ_2012_2015.pdf) (1. 6. 2012).
- MDDSZ. 2011b. *Vlada sprejela poročilo o dejavnostih in učinkih preprečevanja dela in zaposlovanja na črno za leto 2010*. [Http://www.mddsz.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/article/1939/6733/c56851c668/](http://www.mddsz.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/article/1939/6733/c56851c668/) (4. 6. 2012).

- Modigliani, Franco, Jean Paul Fitoussi, Beniamino Moro, Denis Snower, Robert Solow, Alfred Steinherr in Paolo Sylos Labini. 1999. *Manifest ekonomistov o brezposelnosti v EU*. Prevedel: Mitja Fajdiga. Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije.
- Nastav, Bojan in Bojnec Štefan. 2005. *The Slovenian*. [Http://www.theslovenian.com/articles/nastav.htm](http://www.theslovenian.com/articles/nastav.htm) (26. 1. 2012).
- Nastav, Bojan. 2009a. *Prikrita proizvodnja, Siva ekonomija v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, Fakulteta za management Koper.
- Nastav, Bojan. 2009b. *Siva ekonomija v Sloveniji. Merjenje, vzroki in posledice*. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- Omerzu, Branko. 2000. *Zakon o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno*. Radovljica: Skriptorij KA.
- Padar, Valentina. 2009. *Aktivna in pasivna politika zaposlovanja v Pomurski regiji*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za upravo.
- Schneider, Friedrich in Dominik Enste. 2002. *The shadow economy: an international survey*. Cambridge: Cambridge University.
- Schneider, Friedrich. 2003. The size and development of the shadow economies and shadow economy labor force of 22 transition and 21 OECD countries: What do we really know? V: *The informal economy in the EU accession countries: Size, scope, trends and challenges to the process of EU enlargement, network for integration of Central and Eastern European countries into the European union*. Sofija: 23–62.
- Schneider, Friedrich. 2011. *Size and development of the shadow economy of 31 European and 5 other OECD countries*. [Http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2011/ShadEcon31.pdf](http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2011/ShadEcon31.pdf) (21. 2. 2012).
- SURS. 2010. Mednarodni dan starejših 2010. [Http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3461](http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3461) (3. 6. 2012).
- SURS. 2012a. *Diplomanti višjih strokovnih šol in visokošolskih zavodov, Slovenija, 2011 – končni podatki*. [Http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4671](http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4671) (1. 6. 2012).
- SURS. 2012b. *Aktivno prebivalstvo (po anketi o delovni sili), Slovenija, 1. četrtletje 2012 – končni podatki*. http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4735 (1. 6. 2012).
- SURS. B. 1. *Prebivalstvo po velikih in petletnih starostnih skupinah in spolu, statistične regije, Slovenija, polletno*. [Http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=05C2004S&ti=&path=../Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/10_stevilo_preb/10_05C20_prebivalstvo_stat_regije/&lang=2](http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=05C2004S&ti=&path=../Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/10_stevilo_preb/10_05C20_prebivalstvo_stat_regije/&lang=2) (4. 6. 2012).
- Svetin, Irena. 2004. *Brezposelnost v Sloveniji in EU*. [Http://www.stat.si/doc/stat_urad/nk/komentar_b-0104.doc](http://www.stat.si/doc/stat_urad/nk/komentar_b-0104.doc) (31. 5. 2012).
- Šifrar, Ines. 2008. *Analiza brezposelnosti med mladimi v Republiki Sloveniji*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- UMAR. 2011. *Stopnja brezposelnosti*. [Http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2011/SRS/4/PDF/stopnja%20brezposelnosti.pdf](http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2011/SRS/4/PDF/stopnja%20brezposelnosti.pdf) (31. 5. 2012).
- Urad Republike Slovenije za mladino in Mladinski ceh – Nefiks. 2005. *Zaposlovanje – socialno vključevanje. Dvigovanje zaposlitvenega potenciala mladih*. Ljubljana: Salve.

- Uvedba davčne blagajne v Sloveniji. 2011. *Vlada dokončno sprejela predlog Zakona o davčnih blagajnah*. [Http://www.davcna-blagajna.com/2011/06/korak-v-boju-proti-sivi-ekonomiji-davcne-blagajne](http://www.davcna-blagajna.com/2011/06/korak-v-boju-proti-sivi-ekonomiji-davcne-blagajne) (23. 1. 2012).
- Wallace, Claire, Christian Haerpfer in Rossalina Latcheva. 2004. *The informal economy in East-Central Europe 1991–1998*. Dunaj: IHS.
- ZRSZ. 2011a. *Kratek pregled trga dela*. [Http://www.ess.gov.si/_files/381/Trg_dela_Obalno_kraska_regija.pdf](http://www.ess.gov.si/_files/381/Trg_dela_Obalno_kraska_regija.pdf) (10. 2. 2012).
- ZRSZ. 2011b. *Registrirana brezposelnost po stopnji strokovni izobrazbe in statističnih regijah, 2011*. [Http://www.ess.gov.si/_files/3077/2011_BP_stat%20regije_stopnja%20izobrazbe.xls](http://www.ess.gov.si/_files/3077/2011_BP_stat%20regije_stopnja%20izobrazbe.xls) (10. 2. 2012).
- ZRSZ. 2011c. *Registrirana brezposelnost po starostnih razredih in statističnih regijah, 2011*. [Http://www.ess.gov.si/_files/3076/2011_BP_stat%20regije_starost.xls](http://www.ess.gov.si/_files/3076/2011_BP_stat%20regije_starost.xls) (10. 2. 2012).
- ZRSZ. 2011č. *Registrirana brezposelnost po trajanju brezposelnosti in statističnih regijah, 2011*. [Http://www.ess.gov.si/_files/3078/2011_BP_stat%20regije_trajanje.xls](http://www.ess.gov.si/_files/3078/2011_BP_stat%20regije_trajanje.xls) (10. 2. 2012).
- ZRSZ. 2011d. *Registrirana brezposelnost po spolu in statističnih regijah, 2011*. [Http://www.ess.gov.si/_files/3075/2011_BP_stat%20regije_spol.xls](http://www.ess.gov.si/_files/3075/2011_BP_stat%20regije_spol.xls). (10. 2. 2012).
- ZRSZ. 2011e. *Mladi na trgu dela hitreje zaposljivi kot drugi iskalci zaposlitve*. [Http://www.ess.gov.si/za_medije/novinarske_konference/novinarska_konferenca?aid=91](http://www.ess.gov.si/za_medije/novinarske_konference/novinarska_konferenca?aid=91) (10. 2. 2012).
- ZRSZ. 2011f. *ZRSZ, Mladinska mreža MaMa in MMS združile moči pri spodbujanju zaposlovanja mladih*. [Http://www.ess.gov.si/za_medije/sporocila_za_javnost/sporocilo_za_javnost?aid=367](http://www.ess.gov.si/za_medije/sporocila_za_javnost/sporocilo_za_javnost?aid=367) (12. 4. 2012).
- ZRSZ. 2012a. *Trg dela v številkah*. [Http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah](http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah). (10. 2. 2012).
- ZRSZ. 2012b. *Stopnja registrirane brezposelnosti po uradih za delo, 2005-2012*. [Http://www.ess.gov.si/_files/3089/stopnje_reg_%20BP_upravne%20note_2005-2011.xls](http://www.ess.gov.si/_files/3089/stopnje_reg_%20BP_upravne%20note_2005-2011.xls) (31. 5. 2012).
- ZRSZ. 2012c. *Registrirana brezposelnost*. [Http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/registrirana_brezposelnost](http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/registrirana_brezposelnost) (6. 6. 2012).
- ZRSZ. B. 1. a. *Finančne spodbude*. [Http://www.ess.gov.si/delodajalci/financne_spodbude](http://www.ess.gov.si/delodajalci/financne_spodbude) (1. 6. 2012).
- ZRSZ. B. 1. b. *Programi*. [Http://www.ess.gov.si/iskalci_zaposlitve/programi](http://www.ess.gov.si/iskalci_zaposlitve/programi) (1. 6. 2012).

PRILOGE

Priloga 1 Anketa

Priloga 2 Trajanje brezposelnosti prebivalcev Obalno-kraške regije

Priloga 3 Starost prebivalcev v Obalno-kraški regiji

Priloga 4 Poraba denarja, zasluženega v sivi ekonomiji

ANKETA O BREZPOSELNOSTI IN SIVI EKONOMIJI

Sem Karmen Matkovič, študentka Fakultete za management v Kopru. Za potrebe svoje diplomske naloge izvajam to anketo, kjer bom analizirala področje sive ekonomije v povezavi z brezposelnostjo. Pod sivo ekonomijo je mišljeno naslednje: delo na črno – delodajalec vas ni prijavil v pokojninsko, invalidsko in zdravstveno zavarovanje, ste zaposleni, vendar v popoldanskem času opravljate dela v sivi ekonomiji (brez računa, uporabljate prostore, kjer ste zaposleni za dejavnosti v sivi ekonomiji), delate preko tuje študentske napotnice ipd. Gre torej za sicer legalno proizvodnjo, ki pa ni prijavljena oblastem.

Anketa je anonimna, rezultati bodo uporabljeni izključno v raziskovalne namene, posamezni odgovori ne bodo posredovani na vpogled ali v obdelavo tretji osebi.

Odgovarjate tako, da obkrožite pravilen/-ne odgovor/-e ali vpišete določen odgovor.

Hvala za vaš čas!

Prosim, vstavite svoje podatke:

Spol _____
Starost _____

1. Označite svojo najvišjo doseženo stopnjo izobrazbe.

- a) Osnovna šola
- b) Srednja poklicna šola
- c) Srednja šola
- č) Višja šola
- d) Visoka šola (VS/UN)
- e) Magisterij
- f) Doktorat

2. Napišite ali označite, v kateri občini živite sedaj.

- a) Koper
- b) Izola
- c) Piran
- č) Sežana
- d) Hrpelje - Kozina
- e) Drugo _____

3. Označite, ali ste:

- a) Brezposelni in ste prijavljeni na ZRSZ.
- b) Brezposelni in niste prijavljeni na ZRSZ.
- c) Zaposleni
- č) Samozaposleni
- d) Upokojenci
- e) Dijaki ali študentje
- f) Drugo _____

Priloga 1

4. Ali ste kot potrošnik kdaj kupovali brez računa zato, da bi določen proizvod ali storitev dobili po nižji ceni?

- a) Da
- b) Ne

5. Ali delate oz. ali ste delali v sivi ekonomiji (delo na črno) v zadnjih štirih letih?

- a) Da, delam ali sem delal/-a v sivi ekonomiji v zadnjih štirih letih.
- b) Ne, v zadnjih štirih letih nisem delal/-a v sivi ekonomiji.

6. Obkrožite ali napišite, v kateri dejavnosti delate ali ste delali v sivi ekonomiji (delo na črno) v zadnjih štirih letih. (Možnih je več odgovorov).

- a) Kmetijstvo, lov, gozdarstvo, ribištvo
- b) Rudarstvo
- c) Predelovalne dejavnosti
- č) Oskrba z električno energijo, s plinom in paro
- d) Oskrba z vodo, ravnanje z odpadki in odpadki, saniranje okolja
- e) Gradbeništvo
- f) Trgovina, vzdrževanje in popravila motornih vozil
- g) Promet in skladiščenje
- h) Gostinstvo
- i) Informacijske in komunikacijske dejavnosti
- j) Finančne in zavarovalniške dejavnosti
- k) Poslovanje z nepremičninami
- l) Strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti
- m) Druge raznovrstne poslovne dejavnosti
- n) Dejavnost javne uprave in obrambe, dejavnost obvezne socialne varnosti
- o) Izobraževanje
- p) Zdravstvo in socialno varstvo
- r) Kulturne, razvedrilne in rekreacijske dejavnosti
- s) Druge dejavnosti
- š) Dejavnost gospodinjstev z zaposlenim hišnim osebjem, proizvodnja za lastno rabo
- t) Dejavnost eksteritorialnih organizacij in teles
- u) Ne delam v sivi ekonomiji.
- v) Drugo _____

7. Kako ste ali ste bili plačani za delo v sivi ekonomiji (delo na črno) v zadnjih štirih letih? (Možnih je več odgovorov).

- a) V gotovini
- b) Preko tuje študentske napotnice
- c) Ne delam v sivi ekonomiji.
- č) Drugo _____

Priloga 1

8. Zakaj delate ali ste delali v sivi ekonomiji (delo na črno)? (Velja za zadnja štiri leta; možnih je več odgovorov).

- a) Zaradi preživetja (Drugi dohodki mi ne omogočajo preživetja).
- b) Zaradi dodatnega zaslužka (Da si izboljšam življenjski standard).
- c) Ker ne morem dobiti zaposlitve v uradni ekonomiji.
- č) Ker nočem plačevati davkov in prispevkov.
- d) Ne delam v sivi ekonomiji.
- e) Drugo _____

9. Kaj naredite z denarjem, ki ga ali ste ga zaslužili v sivi ekonomiji (delo na črno)? (Velja za zadnja štiri leta). Dopišite, koliko denarja (v %) porabite v uradni ekonomiji, koliko v sivi ekonomiji in koliko ga privarčujete. (Pri vsaki točki [sivi ekonomiji, uradni ekonomiji in varčevanju] označite en odgovor z %). Z vsemi tremi naj bo skupno 100 %. Primer: v uradni ekonomiji porabim 80 %, v sivi ekonomiji porabim 10 % in 10 % privarčujem. (Možnih je več odgovorov).

a) Uradna ekonomija

- 0 %
- 10 %
- 20 %
- 30 %
- 40 %
- 50 %
- 60 %
- 70 %
- 80 %
- 90 %
- 100 %

b) Siva ekonomija

- 0 %
- 10 %
- 20 %
- 30 %
- 40 %
- 50 %
- 60 %
- 70 %
- 80 %
- 90 %
- 100 %

c) Varčevanje

- 0 %
- 10 %
- 20 %
- 30 %
- 40 %
- 50 %
- 60 %
- 70 %

Priloga 1

80 %

90 %

100 %

č) Ne delam v sivi ekonomiji.

10. Če bi dobili enako zaposlitev, ali bi rajši delali v uradni ekonomiji kot pa v sivi ekonomiji (delo na črno)? (Možnih je več odgovorov).

a) Da, delal/-a bi rajši v uradni ekonomiji.

b) Ne, še vedno bi rajši delal/-a v sivi ekonomiji.

c) Ne delam v sivi ekonomiji.

č) Drugo _____

11. Mi lahko zaupate, koliko povprečno mesečno zaslužite ali ste zaslužili z delom v sivi ekonomiji (delo na črno). (Velja za zadnja štiri leta).

a) Do 250 evrov

b) Od 250 do 500 evrov

c) Od 500 do 750 evrov

č) Od 750 do 1000 evrov

d) Od 1000 do 1250 evrov

e) Od 1250 do 1500 evrov

f) Nad 1500 evrov

g) Ne želim odgovarjati.

h) Ne delam v sivi ekonomiji.

12. Prosim, zapišite, ali imate kakšen komentar na mojo anketo oz. mi želite kaj sporočiti.

Priloga 2

Trajanje brezposelnosti prebivalcev Obalno-kraške regije

Število registrirano brezposelnih (december 2011)	Trajanje brezposelnosti
1202	Od 0 do 3 mesecev
738	Od 3 do 6 mesecev
382	Od 6 do 9 mesecev
450	Od 9 do 12 mesecev
1191	Od 1 do 2 let
515	Od 2 do 3 let
299	Od 3 do 5 let
194	Od 5 do 8 let
84	Več kot 8 let

Vir: ZRSZ 2011č

Priloga 3

Starost prebivalcev v Obalno-kraški regiji

Starost	Delež (v %)
Od 20 do 29 let	16,6
Od 30 do 39 let	21
Od 40 do 49 let	19,7
Od 50 do 59 let	21,6
Od 60 do 74 let	21,1
Skupaj	100

Vir: SURS b. 1.

Priloga 4

Poraba denarja, zasluženega v sivi ekonomiji

Delež anketirancev (v %)	Uradna ekonomija (v %)	Siva ekonomija (v %)	Varčevanje (v %)
9,8	100	0	0
1,9	0	0	100
4,8	50	50	0
2,9	50	0	50
2,9	90	0	10
1,9	70	20	10
1,9	80	20	0
1,9	90	10	0
1,9	80	10	10
1	0	50	50
1	50	30	20
1	70	0	30
1	60	20	20
1	50	20	30
1	20	20	60
1	0	20	80